

Дыктант як від практыкавання: кантрольны дыктант

Такі раздзел мовазнаўства, як арфаграфія, выконвае, як вядома, істотную сацыяльную функцыю: правапісныя нормы з'яўляюцца агульнапрынятымі і іх аднастайнасць садзейнічае пісьмовым зносінам. Таму так важна для выкладчыка і настаўніка роднай мовы ўзброіць навучэнцаў неабходнымі арфаграфічнымі ведамі, уменнямі і навыкамі. Падкрэслім, што пры вывучэнні любой мовы вучні авалодваюць адноснай арфаграфічнай пісьменнасцю, г. зн. вучацца умець пісаць у адпаведнасці з арфаграфічнымі нормамаі, прадугледжанымі праграмай. Выключную ролю для выпрацоўкі і ўдасканалення арфаграфічных уменняў і навыкаў адыгрываюць навучальныя дыктанты, а для кантролю для засваеннем нормаў – кантрольныя (тэкставыя і слоўнікавыя). У школьным курсе беларускай мовы арфаграфія як раздзел вывучаецца ва ўзаемасувязі з іншымі раздзеламі, універсітэцкі курс беларускай мовы не прадугледжвае вяртання да падзямных тэм, аднак, на нашу думку, будзе мэтазгодным пры навучанні і школьнікаў, і студэнтаў спалучыць кантрольны тэкставы (або слоўнікавы) дыктант з дадатковым заданнем, паколькі гэта дасць магчымасць праверыць засваенне не толькі арфаграфічных нормаў.

1. Запішыце тэкст пад дыктоўку. Зрабіце лексічны аналіз выдзеленых слоў.

Ахіналі ноч туманы.

Вільготныя, цёплыя, яны бываюць хіба толькі ў красавіцкія ночы, калі чуеш, здаецца, як дыхае зямля, як прачынаецца яна ад зімовага сну, ад зімовае скутае нерухомасці. Цурчаць гучныя ў цішыні ручаіны, шумяць вадаспады лагчын, і ў хмялявым паветры, напоеным сокамаі абуджанай вясною **зямлі**, узнікаюць таемныя галасы, таемныя гукі. То шархане аб бераг нарасталая крыга, то сава кігикне раптам у кусце, напалохаўшы нечаканасцю сваёй стомленага падарожніка, то падасца лёд на балоце, асадзе альбо ўздымецца, узадраўшы прымерзлыя купіны. І гук той, як цяжкі ўздых, ляціць павольна над полем, над **дарогай** лесавой, балацянаю.

Тады настаражваецца сэрца і б'е ў такт узбуджаным сілам зямлі і цямрынь ночы настаражвае вуха. І чалавек прыслушаецца да начы, да зямлі, да яе вялікага і таемнага подыху, у якім захована неўміручая радасць – радасць нараджэння жыцця. Новага, з новай зелянінай палёў і лясоў, з новай чырванню красак, з новай цеплынёю сонца, з пяшчотамі веснавога ветру, з росамі, туманамі, дажджамі, з **радаснымі** нястрашнымі грымотамі. Грымне раз – і набрыняюць сокам вербалозы, у свірысцёлак загудзіць дзетвара, свірысцёлак, гукі ў якіх, як кволья палявыя званочкі, як цурчэнне ручаёў пад ценькімі шкельцамаі ледзяных убораў.

Грымне два – ахінуцца берагі кураслепам, нібы сонца ападзе на лугі, жаўцізну сваю цёплую скіне з недасяглых вышынь.

Грымне тры – і кволая зелень убярэ палі, будзе буяць рунь, расвітуць мурагі пахучымі краскамі – сінімі, чырвонымі, блакітнымі. І над краскамі тымі будзе пчаліны гуд, гуд, бадзёры, як жыццё, як змаганне, як слодыч узвіхуранай працы.

Ахіналі ноч туманы. Цёплую красавіцкую ноч. (251 слова)

Міхась Лынькоў. “На чырвоных лядах”.

2. Спішыце тэкст, устаўляючы прапушчаныя арфаграмы і пунктаграмы. Зрабіце лексічны аналіз выдзеленых слоў.

Горад у гэтым месцы спускаўся з в...лізнага груда, які вянчала гара Міндоўга і ішоў у поле. Дз...вядз...сот год **горад** мясціўся на грудзе не адпускаў далёка вузкія пакручастыя вуліцы і вулкі, цесна грувасціў адна пры адной хаты, як бы зграбаў іх сабе пад пахі ашчаджаў кожным вольным лапікам зямлі, і толькі цэнтральная брукаваная плошча з двума касцёламі і шнурком крамаў ды парк пад (З, з)амкавай гарою лшчэ нагад(ыва, ва)лі пра колішнія абсягі. Мусіць некалі яны былі, гэтыя абсягі, аднак цяпер калі глядзець з замчышча бачыш адно чарачыня дахі, дзе/нідзе з іх вытыркаюцца касцёльныя спічакі. Дзевяць стаго(ддз, дз)яў горад трымаўся груда і раптам збег па адным з а...хоцаў у поле. А ў полі ўжо нішто не спыніць чалавека. Вуліцы пацягнуліся доўгія роўныя яны абрываліся пусткамі на якіх ледзь угадваліся сляжкі ў густых лопухах і чартапалоху, – пасля зноў вуліцы. Тут жа адгарадзіўся ад хат цаглянай сц...ною і завод газавай апаратуры, утыркнуўся ў неба доўгімі трубамаі задыміў. Горад цяпер як бы раздзяліўся. У адным верхнім былі крамы школы кіно руіны замка і базар у другім ніжнім – завод абсаджаны хатамі пусткі **сажалкі** закінуты сад пры бальніцы палявыя дарогі якія знікалі ў лагчынах між спадзістых узгоркаў. Палі тут ляжалі на ўзгорках, уся гэтая зямля была падвышаная а пасярэдзіне – груд з горадам.

Мацкевічы жылі ў ніжнім горадзе ў чатырохкватэрным драўляным доме для выкладчыкаў тэхнікума. На адной з пустак, насупраць гразкай сажалкі, якую што/год налівалі веснавыя і восен...скія дажджы паставілі адзін дом побач заклалі другі. Адразу за домам пачынаўся поплаў за якім разлягаўся бальнічны сад. Але сад ніхто не даглядаў ён быў прахадны таму і яблыкі ў ім (не, ня)смачныя, імі грэбавалі нават **тутэйшыя** хлопцы. Пад садам вялікая сажалка з дз...вюма крыніцамі. (271 слова)

Алесь Кажадуб. “Цюльпаны”.

3. Запішыце тэкст пад дыктоўку. Зрабіце фанетычны аналіз выдзеленых слоў.

У немаведама які раз наш маленькі, заўжды дрымотны ў ціхіх шолах аўтамабільных алей і трамвайных хітраспляценняў гарадок перажывае пладаносны летні эпілог, што яшчэ іграе залатымі і барвовымі танамі. Уся прырода становіцца падобнай на вялікі мастацкі кацёл, у якім закіпаюць і

змешваюцца самыя розныя колеравыя гармоніі. З яго праліваюцца кропля за кропляй халодны і трошкі фанабэрысты тон вераснёўскага неба, сінява сонных туманых пасмачак, што селяцца на гарадскіх ускраінах, і ядавіты медны адвар апалай лістоты. А цені!.. Гэта проста шэдэўры дэкадэнцкага мастацтва: завостраныя, выключна пазбаўленыя хоць якой сіметрыі, быццам мачты караблёў, што некалі затанулі, куртатыя і гатовыя напалохаць, быццам партрэты Мадзільяні, знерухомелыя і бязглуздыя, нагадваюць шпілі казачных палацаў. Сваім ціхім з'яўленнем на *гарадскіх* вулачках яны паведамляюць пра завяршэнне кароткай летняй пары і пра тое, што паўсюль на зямлі настала супакойлівая вадзяністая цішыня.

У гэты прыгожы сезон змяняецца не толькі знешні выгляд гарадскога свету, але самое яго гучанне набывае выключна іншыя *адценні*. Увесь гэты какафанічны кактэйль з аднастайнага гулу аўтамабіляў, рытмічнага стуку трамвайных колаў, тысяч асколкаў чужой мовы, што летам здаваўся такім невыносна вязкім і ліпкім, у гэтыя вытанчаныя дні насычаецца абертанамі супакаення і стрыманасці. Акустыка плошчаў, праспектаў і спальных раёнаў робіцца больш тонкай і вострай. І заўважыць усё гэта, напэўна, толькі той, каму па-сапраўднаму дарагі дух горада, хто проста не можа ўявіць свайго жыцця без пастаянных зносін з гэтай шматоблічнай істотай, якая завецца мегаполісам. Кожная прыродная з'ява, будзь гэта навальніца, што раскідвае яркія маланкі і б'е ў грамавыя літаўры, альбо дробны восеньскі *дождж*, што пакутуе на хранічны насмарк, накладваючыся на вялікаснае аблічча нашага горада, надае яму той унікальны каларыт, які змогуць ацаніць толькі сапраўдныя яго знаўцы. Гэта і ёсць гарадскі патрыятызм: ведаць, як горад, які ты вельмі любіш, адгукаецца на самыя нязначныя змены ў прыродзе, разумець яго, заўжды знаходзіць з ім агульную мову. (293 словы)

Святаслаў Віткоўскі. “Кроплі часу...”

4. Спішыце тэкст, устаўляючы прапушчаныя арфаграмы і пунктаграмы. Зрабіце фанетычны аналіз выдзеленых слоў.

Сасоначка расла не ў гушчары як большасць а між стромкіх ладных ужо сясцёр. І сонца ёй было тут у/досталь і дажджавой вадзіцы хапала ды ніхто знячэўку і стаптаць (не, ня)/мог. Расла сасоначка ў зацішку цягнулася да неба, туды дзе начамі плеймай высяваліся зоркі дзе мясячык пастухом/бацькам праходзіў між імі. Часам здавалася *сасона...цы* што дагоніць яна старэйшыя дрэвы, перарасце і выпрастае вершаліну над усім лесам. Тады ўжо ніводная птушка не міне яе вершаліны каб на хвілінку (не, ні) прысесці склаўшы крылы, (не, ні) паглядзець у бясконцасць ды парадавацца жыццю. Якое ж яно жыццё, неахопнае, шырокае і бяскрайняе радаснае і шчаслівае. А магутныя вятры-бураломы ды злыя спякоты – часовае. Усё гэта мінае і зноў застаюцца шаравата/блакітныя ліпен...скія вечары майскія спевы птушак кванне самой зязюлі, вэлюм празрытага туману які прыходзіць з грыбнымі дажджамі з далёкіх і блізкіх лугавін з ручаёў крынічных рачулак аэрных балацявін. Жыццё прыгожае і доўгае яго

ніхто-ніхто не можа адняць. І дрэўца жыло кожным днём на/поўніцу ухахлёб не ашчаджаючы сілаў і дабрыні радуючыся кожнай хвілінцы, кожнаму гуку ў наваколлі. Яна пакуль *не ведала* што побач жывуць нястомныя жукі-караеды што зусім недалёка селішчы людзей у якіх ёсць сякеры і пілы што ім трэба будаваць хаты, разводзіць агонь у печках. Але яна сасоначка нікога не чапае жыве тым што даецца кожнаму бясплатна, спакон веку. Дык навошта ж быць самотнай? Навошта па начах уздыхаць рыпець засохлымі галінамі пабітымі маланкай *расшчэлінамі*. Трэба ж кожную раніцу чакаць калі ўзйдзе сонца якім яно будзе – празрыста-яркім, сляпучым ці слюдзяніста-бляклым, заплаканым. Расла сасоначка заглябляла карэнне ў зямлю зіхацела сярод бураватых ствалоў залацістасцю здаровай кары... Жыла расла сасоначка.

Частыя бураломы абміналі закутак гэтага лесу а калі і наляталі, на зямлю з надрыўным уздыхам лажыліся магутныя, выпелыя дрэвы. А сасоначка расла расла і радавалася. (280 слоў)

Анатоль Казлоў. “Незламаная свечка”.

5. Запішыце тэкст пад дыктоўку. Зрабіце словаўтваральны аналіз выдзеленых слоў.

За нейкі тыдзень перад яблычным Спасам белыя буслы пачалі збірацца ў чароды, рыхтуючыся да адлёту. Ганярлівыя птахі, пакінуўшы свае разгатыя буслянкі на вільчаках сялянскіх хат, ці не з усіх навакольных вёсак сабраліся ў Імшэчку [імшарына], і адтуль з Бярэзнікавага *россыну* і лазняковай кудры, цэлымі днямі чуўся іх журлівы, расстаяна-самотны клёкат. Калі буслы, і старыя, і маладыя, гуртуюцца ў глухіх, малалюдных мясцінах, тут ужо пытаць не трэба: восень блізка. Барвамі змарнелай прыгажосці ахінулася прырода: сыпанулі жаўталістам бярозкі, першая прозалаць выступіла на клёнах, з узлеску на ўзбераг поля засмучана выткнуліся статныя рабінкі, абапнутыя, як ці ганкі, густымі плахтамі ярка-чырвоных гронак.

Перад самым Спасам па начах вельмі ж часта і гулка шпокалі аб зямлю пераспелыя малінаўкі, і на свята старыя людзі ўпершыню ў гэтым годзе паспыталі водарных, як мёдам налітых, яблык і сакаўных груш-спасавак, папярэдне, яшчэ з раніцы, асвятціўшы садавіну ў царкве. Пасля такога боскага пачастунку ці, дакладней, боскага прычашчэння, багата каму з палешукоў, якія *непахісна* і ахвярна шануюць усе народныя павер’і і прымхі, напэўна, згадалася даўня, дзедаўская прымаўка: “Стары Спас – сівенькі дзядок, на восець садзіў, жыта малаціў”. Бо і праўда: доўгая, на некалькі пралётаў калгасная адрына ў коптур, ледзь не да крокваў, забіта пухнатымі жытнімі снапамі, ачмурэлы пах маладога жыта, намалочанага камбайнам, віецца з Гаўрылавага гумна, вольна і лёгка, збыўшы свой жнівеньскі клопат, дыхае стомленая палеская зямля. О гэты багаты і жаданы яблычны Спас!

Ворнай зямлі ў Малым Сяле ўвогуле скупавата, і тая ўроскід: невялікімі акраўкамі, шматкамі, абрэзкамі, яна шчэміцца між сухадолаў, гразкіх балацявін, *пячаных* пагоркаў. Чарназёміцы кот наплакаў, усё супесі,

мылец ды падзол, што ні палетак – камяніца, суцэльная крушня. Дзіўна нават: як такая знясіленая, змардаваная зямля яшчэ нешўта здатная радзіць? Да яе, сваёй карміцелькі і сваёй жа мучыцелькі, у розныя гады Малое Сяло адносіцца па-рознаму. (284 словы)

Віктар Гардзеі. “Бедна басота”.

6. Спішыце тэкст, устаўляючы прапушчаныя арфаграмы і пунктаграмы. Зрабіце марфемны (графічны і пісьмовы) аналіз выдзеленых слоў.

Стаяла ранняя зусім яшчэ (ня, не)/смелая восень. Было цёпла сонечна і парна. На сінім купале высокага неба толькі зрэдку з...яўляліся шызыя хмары. Спакваля і няспешна ўсталёўвалася пара тыповай для беларускіх абшараў і звычайнай для нас стрыманай красы прыроды.

Славуты (Н, н)арачанскі край, радзіма аднаго з *найярчэйшых* талентаў беларускай літаратуры... Усё тут было тыповае для Беларусі, для яе клімату прыроды і ландшафту але нібыта вызначалася больш напоўненым зместам адмысловай эстэтычнай выпраўкай. Калі свяціла сонца то свяціла абавязкова шчодро, на фоне не інакш як чыстага бакітнага неба. У яго пяшчотным часам пякоткім промневым палоне здавалася цеплылася ўсё жывое і нежывое. Калі ў...чынаўся вецер то быў ён напорлівы пачыўчаты уздымаў такія хвалі якія на вачах ператваралі возера ў мора – наша беларускае мора. Яны настырна біліся ў борт ло...кі нахілялі яе то адным то другім бокам, пагрозна захлістваючы ўспен(ен, ян) ай вадою.

Сонечная шчодрасць і лагода, мяккая цеплыня і лёгкая хмарнасць час да часу змяняліся казытліва/волкай прахалодай дажджу ў вясёлых і спорных струменях якога на нейкі момант патанала ўсё наваколле. Яго буйныя кроплі падалі на ствалы і галіны дрэў рудую іглицу і яшчэ зялёны мох. Здавалася што тут побач з возерам усё, у тым ліку і зямля, і паветра, і неба, пахне вадою.

Дождж дэкавата аціхаў і адступаўся. *Даўгавата* яшчэ пасля яго ў пажоўклае лісце што ўкрывала л...сны дол шпокалі кроплі. У вільготным паветры стаяў водар ядлоўц... і мох... . Спакваля сонечныя скразнякі зноўку пачыналі працінаць шаты разгалістых дрэў нават калючыя лапы ельніку. Лашчылі вока і лагодзілі душу сіня паднебная высь і празрыстая азёрная далеч. Усё навокал нібыта ажывала іскрылася *ружавела* маладзела. Свежасць і хараство здавалася былі разлітыя паўсюль.

Так, гэта была не/звычайная зямля, не/звычайныя ваколіцы. Усё было высокае крамянае яркае – сапраўднае, жыццядайнае. Адна і тая ж думка ніяк не адпускала мяне настойліва нагадвала пра сябе зноў і зноў толькі такая прыгожая зямля магла нарадзіць такога слыннага чалавека, як Максім Танк. (291 слова)

Мікола Мікуліч. “Шумяць нарачанскія сосны”.

7. Запішыце тэкст пад дыктоўку. Зрабіце марфалагічны аналіз выдзеленых назоўнікаў.

У школьных *падручніках* (дзесьці яшчэ на пачатку шасцідзясятых гадоў) пра Яна Чачота пісалася вельмі скупа, ды і тыя мізэрныя звесткі былі надрукаваны дробным шрыфтам. Але час усё ставіць на месцы, вяртае з забыцця імёны лепшых сыноў Беларусі, і сёння, бадай, не знойдзецца чалавека, які б не ведаў Яна Тадэвушавіча Чачота – яркую зорку нацыянальнага Адраджэння, аднаго з заснавальнікаў новай беларускай літаратуры, сябра польскага паэта Адама Міцкевіча. Наш славуты зямляк, хоць нарадзіўся і жыў у часы *прыгонніцтва*, пісаў на пагарджанай магнатамі сялянскай мове, збіраў і вывучаў фальклор, пакінуўшы нашчадкам багатую спадчыну. Вялікія людзі на тое і вялікія, каб іхняе жыццё і лёс пастаянна прываблівалі даследчыкаў неспадзяванымі загадкамі і тайнамі.

Вось і гэтая быль – з таго ж самага шэрагу.

Калі ехаць у Залужжа, што некалькімі дзясяткамі хат раскінулася наўсцяж ціхаплыннай *Шчары*, то акурат на паўдарозе, між вёскамі Крывошын і Нетчын, зялёным астраўком сярод маўклівых палёў і заліўных лугоў ушчамілася маляўнічае ўрочышча Рэпіхава. Расказваюць, дзесьці паблізу, ідучы на Маскву, Напалеон з высокага канца, насыпанага салдатамі, аглядаў сваё войска і тут жа, на Шчары, амаль беззбройныя байцы Чырвонай Арміі, абараняючы мост, надоўга заступілі шлях фашысцкім калонам. Ад французскага нашэсця ў тутэйшых мясцінах застаўся знакаміты курган, ад першай імперыялістычнай вайны – даўно разбураныя акопы і безліч абеліскаў. Бурныя вятры двух стагоддзяў прашумелі над Рэпіхавым, і яшчэ стаяць у ім, чаруючы веліччай панурасцю, векавыя дрэвы, якія, акрамя кровапралітных бітваў, помніць багата іншых дат і падзей.

Да нядаўняга часу, ды і то сярод мясцовага насельніцтва, Рэпіхава было вядомае як роднае месце графаў Патоцкіх, але ніхто з сучаснікаў нават і не падазраў, што гэтае слыннае ўрочышча самым цесным чынам звязана з імем Яна Чачота. Сюды ўпершыню, здаецца, зусім выпадкова я трапіў роўна трыццаць гадоў таму назад, калі яшчэ бязвусым хлопцам працаваў у ляхавіцкай раённай газеце. (293 словы)

Віктар Гардзей. “Быль урочышча Рэпіхава”.

8. Спішыце тэкст, устаўляючы прапушчаныя арфаграмы і пунктаграмы. Зрабіце марфалагічны аналіз выдзеленых назоўнікаў.

Быў асенні *надвячорак*, адзін з тых (не, ня)частых якія здараюцца такой парою калі вялікае бякла/чырвонае сонца на шыза/зеленаватым небе нагадвае жывы шар. Гэты шар здавалася, вось/вось набрыняе цяжкай *ружовістасцю* і тады не ўтрымаецца на нябесным полазе сарвецца каля далягляду ўпадзе на вострыя вяршаліны цёмна/блакітнага лесу праколецца і залье ўсё навокал густой вязкай бронзай.

У такі надвячорак усё быццам падказвае – блізіцца пара па/сапраўднаму халодных начэй: і гэтае сонца што нязвыкла хутка коціцца да дал...гляду пакідаючы на крохкім небе бела-ружовыя драпіны і сшэрхляя

жоўтая трава якую ўжо апоўдні акрапляе дробная халодная іскрыстая раса і пажухлыя, яшчэ не/аголеныя кроны дрэў і парывісты сіверны **вецер** што час ад часу ўзнямае на рачной плыні дрогкае рабацінне.

Усё гэта бачыў і разумеў Чалавек які доўга і нерухома стаяў з вудай на беразе ракі. Часам ён рэзка вышморгваў з вады кручок і нават не/глянуўшы на яго ці засталася там што, кароткім спрактыкаваным узмахам ад сябе кідаў назад хоць ведаў, наўрад ці і зараз тузанецца паплавок, нырне пад ваду.

Часам ён нібы безуважна назіраў на крохкую ледзь прытуман(ен, ян)ую лугавую дал...чынь. Яна адкрывалася адразу за ракой і здавалася заціснутай з аднаго боку вострым кутам сасновага лес..., абгароджанага высокім шчыльным зялёным плотам, а з другога пагоркам парослым куртатымі жоўта/зялёнымі дрэвамі за якімі адзінока паблісквала бяшаная страху нейкага прыватнага дачнага домік....

Калі **вочы** стамляліся ад аднаго малюнка Чалавек пераводзіў позірк на раку якая ля пагорка крута паварочвае выгінаецца паўз яго бяжыць краем лугу. Тады яму здавалася што гэтая халодная па колеры звільстая шырокая стужка па якой вечаровае сонца шчодро ра(сс, сыпала залацістыя бліскаўкі, рассоўвае сасновы лес і пагорак нібы вызначае кожнаму з іх сваё месца на зямлі.

І яшчэ думалася: напэўна, **людзі** не ведаюць, што ўсяму на свеце кожнаму дрэўцу і пагорку, кожнай лугавіне і кожнай жывой істоце, вядома ж, і чалавеку – яшчэ да нараджэння (У) (у)сывышнім вызначана сваё месца. (298 слоў)

Уладзімір Саламаха. “Апазнаецца асоба мужчыны...”

9. Запішыце тэкст пад дыктоўку. Зрабіце марфалагічны аналіз выдзеленых прыметнікаў.

У Бярэзінскім запаведніку мне даводзілася бываць неаднойчы: і вясной, калі буйная кветка размалоджвае балоты і лугі, і ўлетку, калі **сцішана-спакойны** бор, увесь пранізаны сонцам, дрэмле на невысокіх грудках, і ў пару залатога ліставею, калі карціць пахадзіць гэтымі лесавымі сцежкамі, забрысці цераз высакатраўе і сыры нізкарослы алешнік на бераг балотнай рачулкі, здаля палюбавацца **бровымі** заставамі, а калі пашанцуе, то і ўбачыць – хоць на імгненне – асцярожнага і прыгожага звярка, які ўвішна і клопатна рыхтуецца да зімы. А ўзімку запаведны лес маўклівы, задумены, нейкі ўзнёсла-ўрачысты, прасторны і светлы. Толькі ўмей назіраць, слухаць цішыню, “чытаць” сляды шматлікіх лясных насельнікаў.

І хоць знаёмы гэты куток, але кожны раз едзеш сюды з хваляваннем, надзеяй яшчэ нешта ўбачыць. Душа адпачывае ад гарадскога тлуму, і думкі самі па сабе лагодзяцца, калі ступіш на бераг возера, пакрочыш лясной сцежкай, па якой рэдка ступае нага чалавека, толькі чуйны **лясны** звер працярэбіцца да вады ці ў пошуках здабычы. І адчуваеш удзячнасць да людзей, якія захавалі запаведны куток беларускай зямлі і цяпер берагуць і рэдкіх жывёл, і расліны, і шматлікія рэчкі і ручаі, балоты і азёры.

Тысячагоддзі затраціла прырода, каб стварыць гэты непаўторны зялёны храм, у якім адзіны культ – жыццё. Ледавікі, што колісь спаўзалі са Скандынаўскіх гор, быццам разец дойліда, змянілі рэльеф, пакінулі пасля сябе шматлікія сляды. Гэта і неглыбокія азёры, шырокія балоты, вялікія валуны. А назву запаведніку дала Бярэзіна, прыгажуня-рака, яшчэ тут вузкаявая, віецца між лясоў, балот і лугоў аж на восемдесят кіламетраў. Ды яшчэ каля сямідзесяці рэчак і ручаёў аздабляюць гэты край.

Што і казаць, багаты гэты запаведны куток. Можна без перабольшання сцвярджаць: адзіны такі ў рэспубліцы. (257 слоў)

Алесь Дзятлаў. “Дзе струменіць Бяроза-рака”.

10. Спішыце тэкст, устаўляючы прапушчаныя арфаграмы і пунктаграмы. Зрабіце марфалагічны аналіз выдзеленых прыметнікаў.

Напэўна адна з самых балючых страт для чалавека страта малой (Р, р)адзімы, кроўнай сувязі з ёю страта сваіх каранёў той *эсывільнай* эн...ргіі і чысціні якімі поўняць нас родная зямля і самыя блізкія людзі. Таму хочацца яшчэ і яшчэ раз азорыцца святлом маленства пакланіцца чароўнай вёса...цы мілым, дзівосным краявідам і наталіць душу іх жараством.

Залаты куток майго дз...цінства, блакітныя арэлі маіх мар, надзей і памкненняў – невялічкая вёска Заброддзе што на Быхаўшчыне. Тыя мясціны дзе ўсё напаўняла душу разнастайнымі фарбамі і а...ценнямі гукамі і павевамі, ахінала мудрасцю і красой трывогамі і перажываннямі. Тыя сц...жынкі і дарожкі якія тысячы разоў вымерваў басанож па якіх пайшоў затым у (не, ня)простое, але вельмі цікавае самастойнае жыццё. Тыя звычайныя, цягавітыя, цярпелыя і добрыя людзі/аднавяскоўцы, і найперш – мае бацькі ад якіх я ўзяў з сабой у дарогу шчырасць апантанасць сілу волі прагу ведаў трываласць духу веру ў дабро і справядлівасць настойлівасць у працы павагу да рудлівых людзей любоў да (Б, б)ацькаўшчыны...

Маё дарогэ Заброддзе налічвала тады 33 двары хаты і пабудовы патаналі ў густой зеляніне садоў і алей. Збоку ад бойкай дарогі на Быхаў вёска нагадвала дзівосны аазіс на ўзгорку заварожваючы кожнага хто трапляў у яе сапраўдным зялёным раем. В...сной у палісадах тут разлівалася чаромха струменіўся шматколернымі фантанамі бэз а сады здавалася аж да самага неба дыхалі густым духмяністым водарам здзіўлялі наваколле ўрачыстай б...лізной. Улетку пад вокнамі стракатліва і ўзнёсла палымнелі кветкі вяргіні півоні рамонкі наготкі... Звінела, нібы цурчэла саладжавае паветра гулі пчолы нацягваючы тысячы зумкіх струн ад вулляў да мядовых ліп і назад. А вакол вёскі каласілася жыта сінеў і гайдаўся нібы *марскія* хвалі, лён, лапушылася бульба цвіла грэчка... А далей – клікалі сваімі не/паўторнымі кілімамі шаўкавістыя лугі і вабіла гаючай вадой рэчка Грэза... І ў гэтым багатым разліве акварэляў і музыкі свет часта ўяўляўся мне бясконцай, дзівоснай ка...кай хваляваў радаваў абуджаў уражлівую *дзіцячую* душу на/заўсёды высяваючы ў ёй спагаду і замілаванасць.

Міхась Пазнякоў. “І роднай вёсцы пакланюся”.

11. Запішыце тэкст пад дыктоўку. Зрабіце марфалагічны аналіз выдзеленых займеннікаў.

Стары дуб на завадскім двары, здавалася, зусім не чуў вясны: стаяў пануры, маўклівы, падняўшы ўгору закасцянелыя галінкі. Там-сям на дубе трымалася леташняе лісце.

Маленькая шустранькая сінічка порстка скакала з адной галінкі на другую, імкліва і насцярожана варочала галоўкай у чорнай шапачцы з аксамітных пёркаў, слухала. Чаму маўчыць стары дуб? На вуліцы вясна, а на галінках дуба няма ніводнай пупышкі. Сінічка звонка падавала голас.

Але стары волат не абзываўся.

Многа вёснаў бачыў ён на сваім вяку, і не адна сотня гадоў прашумела над ім. Ён жа ніколі не спяшаўся. Розная драбязя няхай сабе спяшаецца: жыццё ў яе кароткае. **Яму** ж пакуль што спяшацца няма патрэбы. Цяпло, што раптам нахлынула, зусім яшчэ не вясна. Колькі цёплых дзянькоў вясну не робяць.

Старыя казалі, **што** гэтае дрэва пасадзіў Францыск Скарына. Там-сям паміж людзьмі чуваць была яшчэ гаворка, што Янка Купала праславіў у сваёй паэме “Курган” менавіта гэты дуб.

Скарына і Купала – гэта людзі з “божай іскрай”, пасланнікі вечнасці. Дуб таксама крупінка вечнага. Нашчадак тых вялікіх лясоў, што існавалі на зямлі, калі не было ні Купалы, ні Скарыны. Цяпер засталася ад іх усяго тры дрэвы: адно на ўзгоркавым беразе Дзясны, другое на востраве Хорціца, на Дняпры, а трэцяе тут, на беларускай зямлі.

Кургана пад гэтым дубам не было ніколі, ды і Скарына нарадзіўся пазней, як дуб вырас і набраў вялікую сілу. У дубе, не дабраўшыся да сярэдзіны, цвёрдай, як ~~тэ~~ косць, заселі наканечнікі стрэлаў, што выпусцілі са сваіх лукаў татарскія коннікі, якія часам наведвалі сюды на сваіх цягавітых маларослых коніках, шукаючы сабе дарогі на захад і хапаючы ўсё, што трапіць пад рукі: розны хатні скарб, жывёлу, жанок. Ды хіба ў дубе заселі толькі адны наканечнікі стрэлаў? Кулі, асколкі, шрот – усяго не пералічыць. Здаецца, гісторыя беларускай зямлі запісана ў яго целе жалезам. (288 слоў)

Яўген Царанкоў. “Сведка вечнага”.

12. Спішыце тэкст, устаўляючы прапушчаныя арфаграмы і пунктаграмы. Зрабіце марфалагічны аналіз выдзеленых займеннікаў.

Вячэрні змрок хутка наступаў на Заблудную лукавіну. Некалькі хвілін таму на вершаліны векавых дубоў яшчэ іскрыліся жаўтаватым жнівен...скім лісцем у сонечных промнях і вось цені/шчупальцы ад галінак цягнуцца да зямлі. Кусты што запаланілі гэты ўскраек зямлі пачалі проста на вачах распаўзацца, расплывацца, ператвараючыся ў зменлівыя хісткія прывіды. З бакоў Заблудную лукавіну ўзяла ў клешчы рака Мнюта. Яе чыстая

празрыстая вада адгарадзіла невялікі лапак зямлі як не ад усяго свету пакінуўшы толькі вузкі праход у адным месцы.

Пасярод векавых дубоў ураслі ў зямлю два вялікія камяні/валуны. Адзін, што крыху мен...шы, быў над **самым** берагам ракі і падточаны знізу паводкамі, кожную вясну мог зваліцца ў раку. Другі бол...шы, падобны на калматага агромністага мядз...ведзя які толькі ўзняў морду каб агледзецц наваколле пасля зімовай спячкі ды, бы зачараваны, так і застыў на стаго(ддз, дз)і. Камень/мядз...ведзь зялёны, з нейкім бурштынавым адлівам. Праўда адзін бок чорны але не ад прыроды а ад дыму вогнішчаў што кожны вечар палілі тут сябры – Віцька Цімка і Пятрусь. Заблудная лукавіна, гэтыя валуны, векавыя дубы, рака усё было іх месцам іх маленькім патаемным куточкам дзе можна рабіць усё што хочацца... Сюды ніколі не хадзілі дарослыя лічылі Заблудную лукавіну месцам (ня, не)/добрым нават небяспечным.

З надыходам вечара як толькі знікала над Замкавай гарой сонца Заблудная лукавіна ажывала. З/боку невялікага балота куды сябры ніколі блізка не падыходзілі калі/нікалі даносіліся глухія гукі бы **хтосьці** цяжка ўздыхаў і клікаў на дапамогу. У гэтыя моманты сябры бліжэй падсоўваліся да цяпельца гаварылі толькі шэптам. Часам здавалася што разам са стогнам сіліўся ўзняцца на лапы і камень/мядз...ведзь, але нешта вельмі моцна трымала **яго** не адпускала. Сябры ведалі што гэта стогне багна. Раней сябры ніколі не заставаліся да ночы на лукавіне баяліся. Але ж паляцелі ў космас Гагарын Цітоў а яны баяцца ноччу быць у Заблудцы... Пад вялікім сакрэтам вырашылі рыхтавацца таксама дз палётаў у космас і перш/наперш набрацца смеласці пазбавіцца ад розных страхаў. Вырашана зроблена. (304 словы)

Віктар Праўдзін. “Хто наступны?”

13. Запішыце гэст пад дыктоўку. Зрабіце марфалагічны аналіз выдзеленых дзеясловаў.

Хораша **зубыць** назва маёй вёскі – Чудзін. Гаваркое, змястоўнае слова, у глыбінях стагоддзяў карань яго. Дзіўнае, як і сама вёска. У маім дзяцінстве, тры-чатыры дзясяткі гадоў назад, гэта адно цэлае з векавечнаю прыродаю: вакол, не больш як за паўвярсты, – бары на высокіх узгорках, непразныя беразнякі ды алешнікі ў лагчынах, яшчэ ніжэй – замшэлыя журавінныя балоты, бліжэй да ракі – лазнякі і ракітнікі, проста сярод поля – крынічныя балацявіны, дзе жанкі і дзяўчаты пралі (іменна пралі, білі пранікамі) і бялілі палотны. Паўз самую вёску – прыгажуня Лань, што з лесу з’яўлялася і ў лесе **хавалася**, паплавы з морам вады і красак увесну, густымі травамі ўлетку, бухматымі стагамі ўвосень і ўзімку. Тады хвоі “забягалі” ў вулачкі, чараты часам прарасталі на стрэхах (імі зрэдку крылі хаты), вада ў паводку заходзіла ў жытло, сарваўшы падлогу... Зрэшты, ёсць паданне, што вёска пачыналася не тут, а ў Цэрквішчах, ва ўрочышчы, дзе нічога цяпер няма, апроч векавых дубоў. Нібыта некалі тамтэйшыя бунтары супраць паншчыны дымам пусцілі свае селішчы, перабраліся на вёрст дзесяць вышэй па Лані і заснавалі Чудзін, а рэшта падалася ажно на Украіну. Дзе тут праўда, дзе вымысел, цяжка

сказаць, адно пэўна: прыгожая вёска, дык прыгожыя і паданні. Дый суровых быляў, асабліва пра апошнюю вайну, тут колькі, але пра гэта трэба пісаць асобна.

Якія тады, у маім маленстве, былі вечары! Натомяцца людзі за дзень, пасля наўвіхаюцца ля печы ды ў хлявах, а ўсё роўна не падаюць, бы снапы; за прасніцу ці за кісет з махоркаю – і на вячоркі, дзе гамана стому здымае, сілу на заўтра дае. Дзе ж і ты, малое-запечнае, заснеш – вызіраеш з-за коміна, слухаеш, не наслухаешся! Радуюцца, што ў тваёй хаце збіраюцца, хоць і цесна. Шчымлівы халадок у грудзях ад жаночых песень, дрыжкі па скуры ад мужчынскіх расповядаў пра наймаверныя страхоцці ды цуды. (288 слоў)

Алесь Каско. “Край казачнікаў”.

14. Спішыце тэкст, устаўляючы прапушчаныя арфаграмы і пунктаграмы (лічбы запішыце словамі). Зрабіце марфалагічны аналіз выдзеленых дзеясловаў.

Паводле Георга Зімеля, нямецкага філосафа, у свеце зрокавых вобразаў не/існуе нічога, што падобна да твару чалавека. Вочы і пагляд маюць вялікае значэнне, асабліва ў жывапісе. Вочы перадаюць адухоўленасць асобы. Гэта сапраўды “вочы душы”. Праз вочы *перадаецца* псіхалагічны стан чалавека, у іх адбілася кожная падзея перажывання ўнутраны стан чалавека. Імпульс вачэй пагляду даносіць да нас магутную сілу духу.

Вочы бываюць розныя. Д...лікатная вытанчаная прыгажосць міндал...падобных вачэй патрабуе ў малюнку дакладнасці ліній плаўнасці і мяккасці формы. Інакш трэба маляваць выпуклыя вочы, зусім па/іншаму вочы якія глыбока пасаджаны ці “праваліліся”, а яшчэ ж ёсць круглыя вочы... І нават квадратныя! Вядома апошнія ўмоўнасць ужытая мастаком каб у грубай форме перадаць пэўны характ...рыстыкі асобы. Вочы ў прамен...чыках маршчынак або ў атачэнні глыбокіх маршчын/разорак, або з мяшкамі, прыпухлымі павекамі. Вочы з ву...кім разрэзам, як бы прыплюснутыя на твары і г.д. Кожны народ мае свае этнічныя адметнасці тыпу вачэй – разрез форма колер прапарцыянальныя суадносіны з астатнімі часткамі твару.

Вочы мастаку *пазнаваць* усё сваё жыццё. Вочы чалавека, засяроджанага ў сабе, вочы пустыя напружаныя. Вочы шчаслівыя пахмурныя трагічныя насмешлівыя, жорсткія, какетлівыя. Вочы закаханыя гнеўныя, заклапочаныя хітрыя разумныя або бя...глуздыя лагодныя або калючыя спагадныя або асуджальныя. Вочы жывыя або мёртвыя... Пералік характарыстык вачэй пагляду – б...сконцы.

Асобнай увагі патрабуюць вочы дзіцяці у іх форме тым як пасаджаны на твары іншых адметнасцях закладзены ўжо ад прыроды важныя індывідуальныя характарыстыкі будучай асобы.

Вочы жанчын – асаблівыя непаўторна прыгожыя і какетлівыя. *Зачароўваюць* сілай імпульсу жаночкас...ці самой сутнасці жанчыны. Ва ўсіх

праявах раскрываюць глыбокі прыродны дар загадкавасць і невыказнасць пачу(цц,ц)яў. Унікальная па сваёй сіле жаночасці ідэалізацыі “Джаконда” (Л, л)еанарда (Д, д)а (В, в)інчы створаная прыкладна ў 1510-1515 гадах. Вочы “Джаконды” – насмешлівыя і высакамерныя у іх прыцягальная сіла і разбуральная недаступнасць. (298 слоў)

Віктар Альшэўскі. “Пачуццё раўнавагі, альбо час узыходзячага сонца”.

15. Спішыце тэкст, устаўляючы прапушчаныя арфаграмы і пунктаграмы (лічбы запішыце словамі). Зрабіце марфалагічны аналіз выдзеленых службовых часцін мовы.

Спеўныя смалістыя бары з зязюльчыным кукаваннем і дзятлавай марзянкай; заваложаныя смугой ц...ністыя гаі з чырвоным ро(сс, с)ыпам суніц на пагорках і ружовымі лапікамі чабору **ўздоўж** дарог; невялічкая віхлястая рачулка Пціч што ціха струменіцца ў прыбрэжных (в/)ольхах і вербалозах. Прыгожыя і маляўнічыя мясціны дзе ў вёсцы Закружка паблізу ад Мінска нарадзіўся і выраз Уладзімір Карызна.

Там у дзяцінстве ён, вядома не мог угадаць свой жыццёвы лёс – проста блукаў у гаях і дубровах купаўся ў лугавых травах і красках пакуль уражлівая чулая душа не адгукнулася на гэты вечны покліч прыроды. Нарадзіліся вершы ўхвальна ацэненыя знаўцамі паэзіі яшчэ тады на/прыканцы пяцідз...сятых гадоў. У маладога паэта выразна акрэслілася свая, уласная тэма характэрнае роднай зямлі яе боль і пакуты жаданне дарыць радасць і дабрыню. Пра не/параліўную сувязь з (Б, б)ацькаўшчынай све...чаць нават самі назвы яго паэтычных кніг – “Край мой сінявокі”, “Жураўліны досвітак”, “Святло ліўня”, “Цёплыня”, “Цішыня баразны”.

Былі ўжо надрукаваны першыя вершы і сябры віншавалі маладога аўтара з відавочнымі поспехам калі нечакана паэт заўважыў дзіўную рэч усё уладней яго існасць забіраюць у незваротны палон музыка беларускія народныя песні. Варта аднойчы было ўбачыць майскі надвячорак з квітнеючымі садамі і глыбокім чыстым небам над галавой як душа раптам набыўшы крылы перапоўнілася чароўнымі гукамі вясны. Ма...чыма прычынай таму сталі даўнія ма...чыны калыханкі напевы бацькавай балалайкі вясёлыя і журлівыя песні аднавяскоўцаў. Але вярнуўшыся ў свой студэнцкі інтэрнат малады паэт сеў за стол і здарыўся цуд усё гэтыя таямнічыя “до-рэ-мі-фа-соліны” таленавіта рассыпаныя па нотным аркушы ўтварылі глыбока лірычную распеўную мелодыю. Вы напэўна здагадаліся што гаворка ідзе пра вядомую песню Уладзіміра Карызны “Беларусь мая сінявокая”. Так, **гэта** яна – прыгожая дужа гарманічная любімая ў народзе, ды, апроч таго прыдатная і для хору, і для асобнага спевака – якасць увогуле характэрная для кожнай цудоўнай песні. “Беларусь мая сінявокая” надвычай чароўна гучыць у выкананні жаночага хору – сапраўды заслухае...ся. (292 словы)

Віктар Гардзеі. “Цёплая, нібы вясны світанне...”

16. Запішыце тэкст пад дыктоўку. Зрабіце марфалагічны аналіз выдзеленых службовых часцін мовы.

Дапякалі Мішку [медзвездзяня] і пчолы. Хадзілі раз з маткай [мядзвездзіцай] у глухі бор. Лазіла матка на хвою, залезла высока-высока, ледзь відно яе ад зямлі **з-за** папараці, за якой прылёт Мішка. І вось як зараве раптам маці, як затрашчыць нешта ўтары, сухія галінкі ляцяць, цярушацца, ды гуд пайшоў па ўсёй паляне. Не злезла, а саскочыла маці ды ходу, Мішка за ёй. Бяжыць, а пчолы за ім, і на галаву, і на хвост, і за пуза ўчапіліся. Лезуць сляпіцаю ў нос і ў вочы. Што ні рабіў Мішка – і аб кусты цёрся, і па зямлі качаўся – нічога не дапамагала. Пакуль з маткай ў ваду ні ўскочылі, у рэчку, тады толькі ачухаліся, ад пчол адмахнуліся. І дні тры хадзіў сам не свой. Хварэў нават трохі, у бяглозе адлежваўся. Вочы так паапухалі, **што** нічога не бачыў. Губы апухлі, нос, ні да чаго не дакрануцца. Але ж якім потым медам частавала маці, еў бы, здаецца, штодня ды смакаваў бы! **Вось** яны якія тыя пчолы былі!

І хоць баяўся Мішка і жабы, і чмяля, і пчол, і вожыка, але бачыў, што матка на іх і вокам не кідае, зусім не баіцца. А чалавечы голас калі пачуе – баіцца. Відаць, чалавек страшнейшы за чмяля, за жабу. Вось і цяпер матка асцярожна абнюхвае паветра і ідзе ў дрэнны бок па глухіх балотных сцежках. “Відаць, у авёс”, – думае Мішка. І сапраўды, яны хутка выйшлі на вялікую паляну ў лесе. На ёй раскінуўся малады авёс. Ён яшчэ не паспеў, быў зеленаваты, і толькі дзе-нідзе трапіліся жоўтыя, залацістыя лапікі спелага. Ад лёгкага ветрыку хадзілі па аўсё дрыготкія хвалі, і яны поўнілі паляну ціхім, спакойным шалахам, нібы перашэптваліся калосікі. Любіў Мішка гэты шалах, гэтыя ціхія, ледзь чульныя галасы аўсяных каласоў. Ляжа ў баразёнку і прыслухоўваецца. Над ім глыбокае сіняе неба, высока-высока плывуць празрыстыя хмурыжкі, пад імі плавае каршук, праляціць крумкач, пранясецца статак качак. А авёс шуміць. (303 словы)

Міхась Цынькоў. “Пра смелага ваяку Мішку і яго слаўных таварышаў”.

17. Запішыце тэкст пад дыктоўку. Зрабіце аналіз выдзеленых словазлучэнняў.

Мабыць, ёсць рацыя ў тым, каб крытэрыем творчай сталасці літаратуры лічыць не колькасць асвоеных ёю тэм, жанраў, стылявых напрамкаў, а маштабнасць **мастацкага мыслення**. Тое, што беларуская літаратура, асабліва проза, дасюль распрацоўвала пераважна вясковую тэму, зусім не з’яўляецца яе недахопам. Яна праўдзіва адлюстроўвала асаблівасці гістарычнага лёсу, характар нацыянальнага быцця народа, пераважную большасць якога працяглы час складала сялянства. Немалазначны факт: амаль усе беларускія пісьменнікі, у тым ліку і маладыя, **узгадваліся ў вёсцы**, звязаны з ёю мноствам духоўных сувязей, належаць да яе ўсёй душой. Аднак куды важней той факт, што ўся наша літаратура фарміравалася ў сістэме

духоўных і эстэтычных каштоўнасцей, створаных геніем народа-працаўніка, безыменнага творцы найбагацейшага ў свеце фальклору.

Вядома, сучасны літаратурны герой не стане захапляцца, скажам, тым, што носіць мужыцкую сярмягу, як гэта рабіў у свой час герой-інтэлігент Максіма Гарэцкага. Куды важней знешніх праяў вернасці героя родным караням, сялянскім ідэалам само адчування і ўсведамлення гэтай вернасці і далучанасці. Чалавек без памяці пра мінулае, пазбаўлены гістарычнага вопыту свайго народа і іншых народаў, не мае будучыні. Бо ён жыве, па сутнасці, адным абмежаваным імгненнем і проста не здольны вызначыць сваё месца ў свеце.

Большасць герояў беларускай прозы – звычайныя людзі, простыя працаўнікі, якія ўвасабляюць спакой і мудрасць народнага погляду на жыццё, выклікаюць непаўторнае адчування трываласці нацыянальнага характару і нацыянальнага свету беларуса, унутранай сілы і здольнасці да супраціўлення, што *выяўлялася неаднаразова*. Глыбокія карані яго патрыятызму і глыбокай павагі да іншых народаў ідуць у далёкае гераічнае і драматычнае мінулае.

Беларуская проза як цэлае шчасліва пазбегла настальгіі па былому, аднабаковай ідэалізацыі ўласнай гісторыі: перад сучаснікам стаяць ва ўсёй складанасці праблемы, якія вымагаюць неадкладнага вырашэння. Зрэшты, яны стаяць сёння перад кожным з нас: хто мы і якая наша роля ў свеце, як жыць далей, на чый бок станавіцца ў вялікай спрэчцы добра і зла? (284 словы)

Міхась Тычына. “Карані і крона”.

18. Спішыце тэкст, устаўляючы прапушчаныя арфаграмы і пунктаграмы. Зрабіце аналіз выдзеленых словазлучэнняў.

Лямпачка *ц...* *м...* *гарэла* недзе ўгары на чац...вёртым ці пятым паверсе і таму *на лесвіцы стаяў* прыцемак. Марына павольна пераступала з прыступкі на прыступку падымаючыся ўсё вышэй і вышэй і калі б хто паглядзеў на яе ў гэтую хвіліну напэўна сказаў бы што дзяўчына да нечага прыслухоўваецца. Але ў калідоры панавала ціша сюды ў поз...ні час не далятаў ніводзін гук ні з вуліцы ні з кватэр вялікага шмат/павярховага дома толькі высокія абцасы Марыніных чаравікоў ступалі па бетоне лесвіцы.

Дзяўчына ўз...шла на *першую пляцоўку* і глыбока ўздыхнуўшы прыпынілася высокая зграбная постаць яе нібы замерла. І зноў можна было падумаць што дзяўчына імкнецца штос...ці пачуць у гэтай густой цішы імкнецца – і не можа бо адзінае што чуваць зараз гэта стук уласнага сэрца.

Вядома шмат па якіх прычынах можа стукаць дзясновае сэрца асабліва калі ёй толькі два...аць год. Хоць бы і па той што ўвесь вечар давялося танцаваць з маладым сімпатычным хлопцам у якога такое харошае гучнае імя Антон.

Хто ж ён такі гэты Антон? думала Марына узіраючыся ў акно якое цяпер было чорнае/чорнае. Там у акне нібы ў люстэрку відзён быў яе твар. Марына бачыла свой высокі адкрыты лоб крыху задзірысты нос дз...ве

ямачкі на шчоках але ўяўленне малявала іншы твар – ягоны Антонаў. І ёй пачынала здавацца што з аконнай шыбы на яе пазіраюць і нават трошачкі ўсміхаюцца цёмныя Антонавы вочы тыя самыя што ўвесь вечар сачылі за ёю з/пад броваў якія амаль сышліся ля перано...я.

Малады чалавек вылучаўся сярод усіх хто быў у гэты вечар на танцах: на ім быў добра пашыты светла/карычневы гарнітур у той час як большасць з тых каго ведала яна насілі чорныя кіцелі або гімнасцёркі звычайную форму чыгуначнікаў. Танцаваў малады чалавек вельмі хораша Марыне было прыемна з ім і таму калі ён запрасіў яе на новы танец яна без вагання дала згоду. (294 словы)

Яўген Васілёнак. “Гаспадыня”.

19. Запішыце тэкст пад дыктоўку. Зрабіце сінтаксічны аналіз выдзеленых сказаў.

Дзявяты клас я скончыла не ў Лясной Гуце, дзе жылі бацькі. Здарылася так, што маю старэйшую сястру і яе мужа пасля заканчэння Смаленскага педагагічнага інстытута паслалі настаўнічаць у пасёлак Мокрае, які знаходзіўся недалёка ад Калугі. *У сваіх мисьмах дадому сястра з захапленнем апісвала прыгажосць былога павятовага гарадка, хваліла школу і дружны, згуртаваны калектыв настаўнікаў.*

У той вечар бацька адвёз мяне на чыгуначную станцыю, і я нават не заўважыла, як праехалі на падвозе дванаццаць кіламетраў па няроўнай лясной дарозе. Вядома, марыла то пра новую школу, то пра новых сяброў, то пра тое, што мяне чакае.

Новая школа мне ўяўлялася ў розных абрысах, але яе выгляд усё ж такі здзівіў мяне. Белая двухкватэрная, яна стаяла пасярод вялізнага густога саду, а старыя ліпы падступалі да самых акон, адлюстроўваючыся ў чыстым шкле. *Прамая, засаджаная акацыямі алея вяла ад веснічак варот проста да параднага ўзхода школы. Пад вокнамі, на астраўках-клумбах, лапушыліся махровыя астры.* Воддаль, ззаду школы, раскінуўся двор з гаспадарчымі пабудовамі: тут знаходзіліся і хлеў для коней, і школьная лазня, і магазін, а непадалёку -- вялікі жыллёвы дом для настаўнікаў і тэхнічак. За школьным дваром, на роўным зялёным лужку, -- фізгарадок, далей, да самага яра, зарослага высокімі кустамі чаромхі і арэшніку, цягнуўся прышкольны багаты агарод.

Пасялілася ў невялікім дамку, што ціхенька прытуліўся ў куточку парку за кустамі язіну і бэзу. Ён быў двухкватэрны, адну кватэру з трох пакояў займалі мая сястра з мужам, у другой – таксама настаўніцкая сям’я. Пакой, што і казаць, утульны, з двума вокнамі ў сад, з круглым сталом пасярэдзіне, з карцінай “Гракі прыляцелі” на сцяне.

З вышыні другога паверха адкрываўся далягляд на гарадок і яго ваколіцы. Справа ад школы цягнулася вуліца з дамамі, то невялікімі, то доўгімі з некалькімі ганкамі і комінамі, а паміж дамоў, як правіла, сады.

Нават з вышыні было відаць, як згіналіся галіны дрэў пад цяжарам паспелых пладоў. (297 слоў)

Мікола Гамолка. “Дзяўчына ішла па вайне”.

20. Спішыце тэкст, устаўляючы прапушчаныя арфаграмы і пунктаграмы. Зрабіце сінтаксічны аналіз выдзеленых частак сказаў.

На календары яшчэ амаль тыдзень да восені але сонца заходзячы ў чырвані вяртаецца на зямлю белым, белымі іскрамі прыпадаюць ужо ў нізінах да траў прымаразкі. Падобна да таго што само сонца б...ецца спякотнымі промнямі аб скамянелую зямлю высыкае гэтыя іскры, белы халодны жар. *Па/іншаму ніяк і не растлумачыць таго* што адбываецца: у/дзень паліць спасу няма а ў/начы выстудж(ва, ыва)е. І месяц над вёскай увесь час у вен...чыку у касына...цы – на добрае надвор...е на спёку і холад.

Раней за адведзены ім час ці то на б...схлебці ці то прадчуваючы халады збіраюцца ў цёплыя краіны буслы, як не сонні збілася іх на сенажаці каб пагаманіць апошні раз на роднай зямлі. Што ні кажы калгасны сход гэткае наўгаро...скае веча нібыта з вякоў векавечных паўсталі з зямлі дзяды і прадзеда сівыя босыя. *(Ня, не)/спешна спавіжна ўглядаюцца ў высокае чыстае неба* махаючы яму крыламі: пачакі маўляў неба паспеецца пакуль што абмяркуем зямное.

Толькі на самоце калі на душы бусла спакойна і ціха калі распластаўшы ружовыя на сонцы крылы выбл...скваючы кожным пяром падрул...вае ён задубелымі доўгімі нагамі да сваёй буслянкі вітальнай песняй адзначае сваё вяртанне з далёкіх краін. Калі на дасве...і выйдзе ён на родныя гоні палі дубровы сенажаці і кіне яго ў жар і холад ад няўпыннасці і бясконцасці жыцця і зямлі тады не памятаючы с...бе адкінуўшы сціпласць і сарам...жлівасць безалосы зацягне ён сваю хоць і не зусім удалую але радасную шчырую песню нараджэння новага дня. А дзень бусла як і сялянскі спрэс у працы. Нібыта каморнік мерае ён балота падоўгу ўглядаецца сумным вокам у н...жуды ці то імкнецца зазірнуць што там за даляглядам ці то засяродзіць свой позірк у с...бе слухае шапаценне мяцёлчатых і в...стралістых траў як здатны слухаць гэтыя травы сівы дзед/паляшук. (277 слоў)

Віктар Казько. “Неруш”.

21. Запішыце тэкст пад дыктоўку. Зрабіце сінтаксічны аналіз выдзеленых сказаў.

Лета развітвалася, пачыналася восень; у цудоўным парку вакол дамочка для гасцей, дзе пасяліўся Жукоўскі, і вакол палаца было больш летняй зеляніны, як восеньскага золата, дні стаялі пагодлівыя, і ад сонца праз высокія вокны ды адчыненыя ў парк дзверы пазалотай палалі шыкоўныя інтэр’еры пакояў.

Светлы настрой напоўніў сэрца мастака, і ён адразу ўзяўся за работу, пісаў, перадаючы на палотнах непасрэднае ўражанне ад сустрэчы з цудоўнымі куточкамі шчаслівага людскога жыцця. Ён адчыняў усе вокны і дзверы, пускаў у пакоі, як хацела душа, жывую прыроду і смела, энергічна клаў на палатно, здавалася, не фарбу, а само расплаўленае сонца. Ім саграваў і мэблю з чырвонага дрэва ды карэльскай бярозы, і партрэтныя вобразы баявых, у генеральскіх эпалетах і ордэнскіх стужках, продкаў, акаймаваных багетным золатам, і серабрысты, у залатой аправе, крышталі люстраў ды вазаў з кветкамі таго самага парку, водар якога поўніў пакоі духмянасцю жывой прыроды.

Тут усё было музыкай, якую ён перадаваў рухам каляровых рэфлексаў, карункаў, валёраў, блікаў. Музыка жыла і ў самой графіні, жанчыне надзвычай прыгожай і далікатнай, і ў былым жыцці, якое ведалі людзі, што прысутнічалі ў палацы на партрэтах. Настроі палаца зрабіліся настроймі мастака, і ён адчуваў іх у кожнай рэчы, у кожнай дэталі. Як і ў квяцістым шалі, кінутым, быццам выпадкова, на белае крэсла, які, у чырвоных кветках па чорным полі, так гарманіраваў са смуглявым, нібы ў цыганкі, абліччам графіні. *А за крэслам з шалем – дзверы, адчыненыя ў парк: толькі што графіня выйшла з пакоя, не зачыніўшы іх за сабою, і ў светлых мазочках пэндзля на зацененай падлозе яшчэ як быццам калыхалася наветра, узнятае доўгай і шырокай спадніцай.* Тут ужо і назва карціны “Пакой у маэнтку Брасава” прасіла большага мапаўнення -- “Пакой графіні Наталлі Сяргееўны”. (273 словы)

Віктар Карамзаў. “Краса і воля”.

22. Спішыце тэкст, устаўляючы прапушчаныя арфаграмы і пунктаграмы. Зрабіце сінтаксічны аналіз выдзеленых сказаў.

Па сабе ведаю што нейкія цэлыя падзеі карціны/вобразы выклікаюцца скажам нававам у наветры свежа/вымытай бялізны развешанай марозным сонечным днём на вяроўках сушыцца. Якія асацы...цыі будзіць адзін гэты пах? У мяне чамус...ці вострую свежасць агурочнага цвету і завязь першых агуркоў на градах паз...ней далучалася адчуванне свежасці толькі што разрэзанага свежага кавуна.

А тонкі не/выказна ўражлівы цнатлівасцю сваёй расіста/жамчужнай чысціні пах ландыша! Цяпер на старасці год пачуць яго гэта падзея роўная для мяне далучэнню да вялікага душэўнага прасвятлення як пачуць скажам раптоўны сярэбраны ро...ып салаўінага рэха.

Пах і слых будзяць жывяць і замацоўваюць у памяці падзеі і вобразы якія па сваёй духоўнай сутнасці вельмі н...чым дарагія для кожнага з нас. *Многія дз...сяткі год не магу забыць і ніколі не забудуся як пасля вайны прыехаўшы ў свае Еўлічы адвяхоркам на захадзе сонца я ішоў наведцаць магілу бацькі.* Свой настрой і думкі ў тую хвіліну я запамніў мабыць таму што ўрэзаўся мне ў памяць пах цёплай раллі. Цішыня і некалькі н...стройных жаночых галасоў якія н...ўпэўнена спрабавалі падняць над полем песню не

столькі зрокавыя і сл...хавыя прыкметы роднага мне краявід... але відаць эмацы...нальныя асацы...цыі. Яны замацавалі ў памяці і мой настрой і развагі што былі асабліва дарагімі і важнымі для мяне ў тых хвіліны. Пра што я думаў да якіх пачуццяў далучаўся душою – пра гэты паз...ней былі напісаны вершы “Край гасцінца” і “Ядлоўцавы куст”.

Першыя замаразкі мне заўсёды пахнуць чыстай свежа/вымытай палатн(ян, янн)ай тканінай настольнікамі ручнікамі прасцінамі.

Памятаю як зласловілі каліс...ці крытыкі і парадысты над Кузьмой Чорным праз усю творчасць якога праходзіць вострае адчуванне пах... зямлі асабліва ў ранніх яго апавяданнях і раманах. Колькі там пахаў – усюды і скрозь! Для даследчыка, глыбокага псіхолага гэты наш пісьменнік у многіх сваіх гранях скарб у аспекце спазнання псіхалогіі творчасці і сігнальнай сістэмы мыслення і памяці. (286 слоў)

Васіль Вітка. “Вузельчык на памяць”.

23. Запішыце тэкст пад дыктоўку. Зрабіце сінтаксічны аналіз выдзеленых сказаў.

Побач з нашым Загорам, уздоўж яго, з даліны на гару пяўся спрадвечны гасцінец. Цяпер ён ужо не пнецца, яго пакрылі асфальтам, і мноства машын снуе па ім значна цішэй і няпыльна. А ў дні майго маленства пяўся, глеіста-гразкі, і ніякія шараваркі не маглі яму памагчы стаць прыстойнай дарогай.

Пасля трох класаў Загорскай пачатковай школы я пайшоў у чацвёрты клас Турэцкай сямігодкі (заўсёды спаткнешся на гэтым “Турэцкая школа”, а яно ж – ад мястэчка Турэц). **Нас, такіх “гімназістаў”, як падкусвалі ў вёсцы, было чацвёрта, тры хлопчыкі і дзяўчынка, я наймалодшы. Ніхто нас, вядома, спецыяльна не падвозіў, пра гэта і думкі не было ні ў нас, ні ў бацькоў, ні ў “пенскай” дзяржавы.** Чатыры кіламетры туды і столькі ж назад для хуткіх пастушыных ног, хоць і абутых, у школу, было няцяжка. Хоць часамі, узыходзячы на гару, калі мы вярталіся, мне зручней было апірацца далонямі на калені папераменна, так памагаючы нагам.

Заходні канец нашай вёскі ўздываўся высока, а калі яшчэ выйсці з яе на гасцінец, дык і адчуеш, як ты падняўся над наваколлем. **Ва ўсе бакі так далёка, так хораша ўсё відно: і палі, і вёскі, і мястэчка з шасцю светла-салатавымі купаламі царквы, і лясы, меншы на поўдні, а на паўночным усходзе большы.** У меншы мы, школьнікі, мінулай восенню хадзілі па бярозкі, якія саджалі абапал гасцінца, а ў большы лес, які далей на поўнач, за Нёманам, і называецца Налібокамі, пушчай, дарослыя зімой ездзілі па дрывы і дзеравякі.

Я і сёння яшчэ ўсё люблю сяды-тады, чым далей, то ўсё больш зрэдку, апынуцца на нашай гары. Калі адзін, дык моўчкі пастаю, паазіраюся, а калі з якім-небудзь госцем, бывае і з замежным, дык і спытаюся: “Што, прыгожа?”. А ў маленстве я ўмеў яшчэ радасць ад вышыні выказаць і крыкам, тонкім, пранізлівым, доўгім, лепш за ўсіх сяброў і сябровак. (291 слова)

24. Спішыце тэкст, устаўляючы прапушчаныя арфаграмы і пунктаграмы. Зрабіце сінтаксічны аналіз выдзеленых сказаў.

Добрае пачуццё поўніла Аленку калі яна развітаўшыся з маці пайшла з цэха. І было шкада што трэба ісці і яна сказала сабе што пры...дзе сюды зноў што мажліва увогуле будзе калі/небудзь тут працаваць.

Аленка выйшла на ганак і з вышыні яго ўбачыла горад заліты вечаровымі агнямі чорна/бліскучыя шаты таполяў усцяж тратуараў і за імі незвычайна лёгкую бы не/важкую зусім ажурную арку моста. Над галавой белым глобусам вісеў плафон і ў святле яго Аленка нечакана заўважыла што рукавы кофтакі зырка і пералівіста зіхацяць ад мноства танюткіх маленькіх зорчак падобных на сняжынкi. **Аленка паспрабавала ўзяць адну з іх дакранулася але пальцы нават не адчулі дотыку шкла**

Аленка ішла па вуліцы і на вуліцы таксама гарэлі электрычныя ліхтары і ад іх святла толькі цяпер больш ц.. мяна зіхацелі шкл(ян, ян)ыя ніці/навуцінкі на рукавах кофтакі. І хоць ніхто не звяртаў на Аленку ўвагі ёй аднак здавалася быццам усе ведаюць што яна працавала сёння на заводзе бо бачаць зіхатлівае па...дзі і на яе адзенні.

На мосце Аленка прыпынілася зірнула на ваду у якой адбіваліся ярка асветл(ен, ян)ыя заводскія карпусы падобныя на дзівосны карабель і адчувала сябе часцінкаю таго вялікага і цікавага жыцця што ішло за асветл(ен, ян)ымі вокнамі завода.

Аленка раптам адчула яна пачынае разумець маці так як не разумела ніколі да/гэтуль. Быццам з вышыні але дужа ясна і выразна ўбачыла розныя дробязныя н...згоды што часам былі ў яе з маці адчула нікчэмнасць тых сваіх патрабаванняў адчула сваю вінаватасць. І тут жа ўявіла сабе школу будучы вечар на якім даядзецца выступаць і падумала пра тое што ёй цяпер ёсць пра што расказаць што яна будзе расказ(ва, ыва)ць доўга і гэтае яе апавяданне будзе самае цікавае бо наўрад ці ёсць дзе праца цікавейшая чым тая якую робіць яе маці. (278 слоў)

Алесь Савіцкі. “Шкляная нітка”.

25. Запішыце тэкст пад дыктоўку. Зрабіце сінтаксічны аналіз выдзеленых сказаў.

Перад тым як ісці ў армію, я пасадзіў рабіну. Навучаны вопытам з маліннікам і дубкамі, гэтым разам быў больш разумным і хітрым: я выбраў месца ў самым глухім, зарослым крапіваю кутку за дрывотняю. Тут няма высакавольтнай лініі, сюды не дабіраецца каса, грады далёка, і маё дрэўца не зможа дацягнуцца туды каранямі.

У войску я калі-нікалі ўспамінаў той глухі куток двара, рабіну, і тады мне неяк цяплей рабілася на душы і пачынала здавацца, што гэта не дрэўца, а дзядучына падрастае там і чакае мяне.

Аднойчы ў пачатку лета, прыехаўшы чарговы раз у вёску і падыходзячы да сваёй хаты, я не ўбачыў над плотам знаёмых галін з рэдкімі лісцікамі. Дрэва сіратліва ляжала на зямлі, вывернутае з кавалкам дзёрну на каранях. Як сказала маці, нядаўна быў страшэнны вецер (цэлы буран!), паваліла плот, ён упаў на рабіну, вывернуў яе з зямлі.

У канцы лета я зноў наведваюся ў вёску, проста так, напярод сумуючы, падаўся ў свой куток двара і ахнуў. Рабіна мая ляжала, як і ляжала, на зямлі, але яна была ўся чырвоная, уся – на кожнай галінцы – абсыпаная гронкамі буйных, яркіх, сакавітых нават на выгляд ягад. **На ёй не было ніводнага лісціка: усе сокі, што змагла выцягнуць з таго кавалка дзёрну каля каранёў і сама з сябе, ахвяруючы лісцем, рабіна пусціла на ягады.** Яна ляжала – чырвоная на маладой атаве – і свяцілася затоеным гонарам, што выжыла, што змагла ўрэшце даць багаты плод, і глядзела на мяне з лёгкім дакорам: чаму не паверыў ёй?

Я падчысціў, паглыбіў рыдлёўкай старую яму, паклаў на дно гліны, падняў сваё дрэва, падвязаў яго да плота, прынес два вядры вады і паліў. І цяпер я чамусьці ўпэўнены, што мая рабіна выжыве, прымецца зноў і будзе жыць да таго часу, пакуль будзе ведаць, што ў свеце ёсць хоць адзін чалавек, каму яна патрэбна, які хоць зрэдку ўспаміне і клапаціцца пра яе, для каго ёй варта жыць. (304 словы)

Андрэй Федарэнка. “Рабіна”.

26. Спішыце тэкст, устаўляючы прапушчаныя арфаграмы і пунктаграмы. Зрабіце сінтаксічны аналіз выдзеленых сказаў.

Груша/дзічка мой пропуск у дзяцінства. Як забаронны знак як перасцярога як стоп/сігнал спачатку выплывае гэты малюнак і толькі потым расчыняецца брама ў далейшыя ўспаміны найперш усё/такі звязаныя з гэтым дрэвам пасярод поля.

Як бы н... мільгацелі за акном краявіды перад маімі вачыма быў адзін той зялёная груша/дзічка пасярод жоўтага поля. Па некалькі метраў вакол дзічкі трактарысты не заворвалі пакідалі лапкі зямлі які заўсёды ярка зелянеў густою упартаю травой. **Колькі б мы н... тапталі яе як бы н... змяналі яна ўставала адыходзіла за ноч і да самай зімы заставалася нязменная.** Здавалася нават што і пад снегам не адмірала яна зусім бо з ранняй вясны была тут высокаю і зялёнаю як н...дзе.

Дзічка была ў камлі тоўстаю – мы ледзь/ледзь абдымалі яе узяўшыся за рукі і ад самай зямлі пачыналася ў ёй і цягнулася метраў на два дупло. Некалі нехта расклаў пад ігрушаю вогнішча і пакінуў яго – мо хто з трактарыстаў якім абрыдла абворваць дрэва а мо хтос...ці проста забыўся патушыць агонь. Але груша не здалася здужала і жыла з дуплом. Вось у гэтае дупло і любілі мы хавацца калі гулялі ў хованкі. Усе пра яго ведалі і (ня, не)/гледзячы на тое што шукаць ішлі найперш сюды кожны раз некалькі хлопцаў кідалася да дупла. Унутры дупло было чорным аднак сажа ўжо не бралася бо вышмальцавалася/выслізгалася да бляску. **Дупло было скразное, навывёт, а**

значыць мела два ўваходы/выхады і ў таго хто хаваўся ў ім заўсёды быў шанц выскачыць непазным і перагнаць таго хто шукае.

Праяз... жаючы паўз сваю вёску якая хавалася за лесапаласою я хацеў угледз...ць з акна вагона дзічку узіраўся пільна аднак не ўбачыў з/за дрэваў нават ніводнае хаты. Захваляваўся але адразу ж супакоіў с...бе сцяжына ў бок вёскі пратаптана. Значыць вёска жыве а раз жыве вёска то павінна жыць і дзічка. (287 слоў)

Барыс Пятровіч. “Успамін. Дзічка”.

27. Запішыце пад дыктоўку, зрабіце графічны аналіз выдзеленых слоў.

Цагляны, далікатэс, даўжыня, Наваполацк, **повязь**, сальфеджыя, сінявокі, канферансье, трыдзяты, нявыпечаны, чалавеказнаўства, паўночнаказахстанскі, прэс-цэнтр, светлалісты, Усць-Каменагорск, агонь усёпаглынальны, аўдытар, баул, маці-ўкраінка, песня-ўспамін, Штутгарт, штутгарцкі, Валдайскае ўзвышша, беларускія гарады, Беларускі вакзал (у Маскве), парцье, **хадзьба**, аб’езд, вераб’і, Мэльер, водна-меліярацыйны, кінафестываль, водаразмеркавальны, контрагент мяса-малочны, бульбяны, карэнны, племянны, ястрабіны, **узвышша**, адвеку, пад пахай, да смерці, падарожнаму, на жаль, аніколі, няважны, зусім не поўны, не цікавей чым цяпер, няўмека.

28. Спішыце словы (спалучэнні слоў), афармляючы згодна з правіламі беларускай арфаграфіі. Зрабіце арфаграфічны аналіз выдзеленых слоў.

Н...вадзвінск, узгор...е, л...тарэйны, ж...тон, ч...рапіца, с...мейны, **трыдз...сяты**, б...сээнсіца, яс...нёвы, малам...тражны, Паўднёва/Афрыканскі (рэгіён), свежа/вымыты, Ханты/Мансійск, прэс/рэклама, маральна/устойлівы чалавек, ва (ў, у)ніверсітэце, а(ў, у)кцыяніст, князь (ў, у)семагутны, бацька-(ў, у)збек, рады(ў, у)с, Але(ў, у)цкія астрамы, (М, м)ележаўскі стыль, (К, к)упалаўскія чытанні, 8 (С, с)акавіка, Сімяон (П, п)олацкі, Афанас...еў, **Лавуаз...е**, ал...янс, п...еса, аген...чык, ваенна/марскі, ваенна/абарончы, астрашыцка/гарадоцкі, чалавека/год, обер/кандуктар, (У, у)шаччына, птушы(нн,н)ы, **ві(нн, н)ы**, задуме(нн, н)ы, зубры(нн,н)ы, на/ўскід, у/вечары, як/след, дзе/нідзе, па/воўчы, н...праўда, ні/з/кім, нікольні не/горшы, не/горшы за брата, ані/хто.

29. Запішыце пад дыктоўку, зрабіце графічны аналіз выдзеленых слоў.

Гепард, **папялішча**, сяржант, леснікоўна, імпрэсарыя, паліграфія, шэрсцяткацкі, марозны, чырванашчокі, Салаўёў-Сядой, паўднёваасецінскі, свежазмалоты, Халхін-Гол, псіхаэмацыянальны, псіхолага-педагагічны, дзядзька-ўкраінец, на Умані, метэаўмовы, аульны, аўгіевы (канюшні), Паўночны Ледавіты акіян, караткевічаўскі герой, дапятроўская эпоха, коласаўскі радок, Літоўская метрыка, **васьмю**, **здароўе**, усмешка, якісьці,

Манпасье, горнатэхнічны, малааўтарытэтны, камер-юнкер, кілават-гадзіна, сацыяльна-бытавы, нізінны, аўсяны, Случчына, машынны, таматны, удвая, за мяжой, злева, па-першае, з разгону, ні з чым, няўрымслівы, зусім не варты, не лепшы за яе, нябачны.

30. Спішыце словы (спалучэнні слоў), афармляючы згодна з правіламі беларускай арфаграфіі. Зрабіце арфаграфічны аналіз выдзеленых слоў.

Гл...таць, усхода/знавец, Н...варасійск, м...розны, эд...львейс, ал...горыя, Складоўская/Кюры, **н...ўцешна**, ...гіпецкі, дз...сяцкі, фіта/біялогія, Цянь/Шань, паўночна/асецінскі, бела/польскі, бела/ружовы, раба/ўладальнік, дачка/ўцеха, на (Ў, У)шачы, 9 (М, м)ая, (К, к)упалаўскія радкі, (Б, б)аркалабаўскі летапіс, кал...е, піс...меннік, дз...ве, рэл...еф, **камен...чык**, вэб/старонка, літаратура/знаўчы, ледзь/улоўны, глыбака/думны, глыбока/ўскапаны, **(П, п)олаччына**, драўля(нн, н)ы, палімя(нн, н)ы, каме(нн, н)ы, цемя(нн, н)ы, без/разбору, на/двое, на/памяць, як/чіяк, у/пару, не/высокі, ні/ў/кога, не/прыцель, далёка не/поўны, не/раней чым заўтра.

Даведка

2. Горад у гэтым месцы спускаўся з вялізнага груда, які вянчала гара Міндоўга, і ішоў у поле. Дзевяцьсот год горад мясціўся на грудзе, не адпускаў далёка вузкія пакручастыя вуліцы і вулкі, цесна грувасціў адна пры адной хаты, як бы зграбаў іх сабе пад пахі, ашчаджаў кожным вольным лапікам зямлі, і толькі цэнтральная брукаваная плошча з двума касцёламі і шнурком крамаў ды парк пад Замкавай гарою яшчэ нагадвалі пра колішнія абсягі. Мусіць, некалі яны былі, гэтыя абсягі, аднак цяпер, калі глядзець з замчышча, бачыш адно чарапічныя дахі, дзе-нідзе з іх вытыркаюцца касцёльныя спіжкі. Дзевяць стагоддзяў горад трымаўся груда – і раптам збег па адным з адгараў у поле. А ў полі ўжо нішто не спыніць чалавека. Вуліцы пацягнуліся доўгія, роўныя, яны абрываліся пусткамі, на якіх ледзь угадваліся сцежкі ў густых лопухах і чартапалоху, – пасля зноў вуліцы. Тут жа адгарадзіўся ад хат цаглянай сцяною і завод газавай апаратуры, утыркнуўся ў неба доўгімі трубамаі, задыміў. Горад цяпер як бы раздзяліўся. У адным, верхнім, былі крамы, школы, кіно, руіны замка і базар, у другім, ніжнім, – завод, абсаджаны хатамі, пусткі, сажалкі, закінуты сад пры бальніцы, палявыя дарогі, якія знікалі ў лагчынах між спадзістых узгоркаў. Палі тут ляжалі на ўзгорках, уся гэтая зямля была падвышаная, а пасярэдзіне – груд з горадам.

Мацкевічы жылі ў ніжнім горадзе, у чатырохкватэрным драўляным доме для выкладчыкаў тэхнікума. На адной з пустак, насупраць гразкай сажалкі, якую што год налівалі веснавыя і восеньскія дажджы, паставілі адзін дом, побач заклалі другі. Адразу за домам пачынаўся поплаў, за якім разлягаўся бальнічны сад. Але сад ніхто не даглядаў, ён быў прахадны, таму і

яблыкi ў iм нясмачныя, iмi грэбавалi нават тутэйшыя хлопцы. Пад садам вялікая сажалка з дзвюма крыніцамі.

Алесь Кажадуб. “Цюльпаны”.

4. Сасоначка расла не ў гушчары, як большасць, а між стромкіх, ладных ужо сяцёр. І сонца ёй было тут дасталь, і дажджавой вадзіцы хапала, ды ніхто знячэўку і стаптаць не мог. Расла сасоначку ў зацішку, цягнулася да неба, туды, дзе начамі плеймаі высяваліся зоркі, дзе мясячык пастухом-бацькам праходзіў між імі. Часам здавалася сасоначцы, што дагоніць яна старэйшыя дрэвы, перарасце і выпрастае вершаліну над усім лесам. Тады ўжо ніводная птушка не міне яе вершаліны, каб на хвілінку не прысесці, склаўшы крылы, не паглядзець у бясконцасць ды парадавацца жыццю. Якое ж яно, жыццё, неахопнае, шырокае і бяскрайняе, радаснае і шчаслівае. А магутныя вятры-бураломы ды злыя спякоты – часовае. Усё гэта мінае, і зноў застаюцца шаравата-блакітныя ліпеньскія вечары, майскія спевы птушак, куванне самой зязюлі, вэлюм празрытага туману, які прыходзіць з грыбнымі дажджамі з далёкіх і блізкіх лугавін, з ручаёў, крынічных рачулак, аэрных балацэвін. Жыццё прыгожае і доўгае, яго ніхто ніхто не можа адняць. І дрэўца жыло кожным днём напоўніцу, узахлёб, не ашчаджаючы сілаў і дабрыні, радуючыся кожнай хвілінцы, кожнаму гуку ў наваколлі. Яна пакуль не ведала, што побач жывуць нястомныя жукі-караеды, што зусім недалёка селішчы людзей, у якіх ёсць сякеры і пілы, што ім трэба будаваць хаты, разводзіць агонь у печах. Але яна, сасоначка, нікога не чапае, жыве тым, што даецца кожнаму бясплатна, сягонь веку. Дык навошта ж быць самотнай? Навошта па начах уздыхаць, рыпець засохлымі галінамі, пабітымі маланкай расшчэлінамі. Трэба ж кожную раніцу чакаць, калі ўзыходзіць сонца, якім яно будзе – празрыста-яркім, сляпучым ці слядзяніста-бляклым, заплаканым. Расла сасоначка, зацямляла карэнне ў зямлю, зіхацела сярод бураватых ствалоў залацістасцю здаровай кары... Жыла, расла сасоначка.

Частыя бураломы абміналі закутак гэтага лесу, а калі і наляталі, на зямлю з надзьўным уздыхам лажыліся магутныя, выспелыя дрэвы. А сасоначка расла, расла і радавалася.

Анатоль Казлоў. “Незламная свечка”.

6. Стаяла ранняя, зусім яшчэ нясмелая восень. Было цёпла, сонечна і парна. На сінім купале высокага неба толькі зрэдку з’яўляліся шызыя хмары. Спакваля і няспешна ўсталёўвалася пара тыповай для беларускіх абшараў і звыклай для нас стрыманай красы прыроды.

Славуты нарачанскі край, радзіма аднаго з найярчэйшых талентаў беларускай літаратуры... Усё тут было тыповае для Беларусі, для яе клімату, прыроды і ландшафту, але нібыта вызначалася больш напоўненым зместам, адмысловай эстэтычнай выпраўкай. Калі свяціла сонца, то свяціла абавязкова шчодро, на фоне не інакш як чыстага бакітнага неба. У яго пяшчотным, часам пякоткім промневым палоне, здавалася, пешылася ўсё жывое і нежывое. Калі ўсчынаўся вецер, то быў ён напорлівы, парыўчаты, уздымаў такія хвалі, якія

на вачах ператваралі возера ў мора – наша беларускае мора. Яны настырна біліся ў борт лодкі, нахілялі яе то адным, то другім бокам, пагрозна захлістваючы ўспененай вадою.

Сонечная шчодрасць і лагода, мяккая цеплыня і лёгкая хмарнасць час да часу змяняліся казытліва-волкай прахалодай дажджу, у вясёлых і спорных струменях якога на нейкі момант патанала ўсё наваколле. Яго буйныя кроплі падалі на ствалы і галіны дрэў, рудую ігліцу і яшчэ зялёны мох. Здавалася, што тут, побач з возерам, усё, у тым ліку і зямля, і паветра, і неба, пахне вадою.

Дождж ленавата аціхаў і адступаўся. Даўгавата яшчэ пасля яго ў пажоўклае лісце, што ўкрывала лясны дол, шпокалі кроплі. У вільготным паветры стаяў водар ядлоўцу і моху. Спакваля сонечныя скразнякі зноўку пачыналі працінаць шаты разгалістых дрэў, нават калючыя лапы ельніку. Лашчылі вока і лагодзілі душу сіняя паднебная высь і празрыстая азёрная далеч. Усё навокал нібыта ажывала, іскрылася, ружавела, маладзела. Свежасць і хараство, здавалася, былі разлітыя паўсюль.

Так, гэта была незвычайная зямля, незвычайныя ваколіцы. Усё было высокае, крамянае, яркае – сапраўднае, жыццядайнае. Адна і тая ж думка ніяк не адпускала мяне, настойліва нагадвала пра сябе зноў і зноў: толькі такая прыгожая зямля магла нарадзіць таго срыннага чалавека, як Максім Танк. (291 слова)

Мікола Мікуліч. “Шумяць нарачанскія сосны”.

8. Быў асенні надвечорак адзін з тых нячастых, якія здараюцца такой парою, калі вялікае бяскрывае сонца на шыза-зеленаватым небе нагадвае жывы шар. Гэты шар, здавалася, вось-вось набрыняе цяжкай ружовістасцю і тады не ўтрымаецца на нябесным полазе, сарвецца каля далягляду, упадзе на вострыя вяршаліны цёмна-блакітнага лесу, праколецца і залье ўсё навокал густой вязкай бронзай.

У такі надвечорак усё быццам падказвае – блізіцца пара па-сапраўднаму халодных начэй: і гэтае сонца, што нязвыкла хутка коціцца да далягляду, пакідаючы на крохкім небе бела-ружовыя драпіны, і сшэрхляя жоўтая трава, якую ўжо апоўдні акрапляе дробная халодная іскрыстая раса, і пажухлыя, яшчэ не аголеныя кроны дрэў, і парывісты сіверны вецер, што час ад часу ўзнімае на рачной плыні дрогкае рабацінне.

Усё гэта бачыў і разумеў Чалавек, які доўга і нерухома стаяў з вудай на беразе ракі. Часам ён рэзка вышморгаваў з вады кручок і, нават не глянуўшы на яго, ці засталася там што, кароткім спрактыкаваным узмахам ад сябе кідаў назад, хоць ведаў, наўрад ці і зараз тузанецца паплавок, нырне пад ваду.

Часам ён нібы безуважна назіраў на крохкую, ледзь прытуманеную лугавую далячынь. Яна адкрывалася адразу за ракой і здавалася заціснутай з аднаго боку вострым кутам сасновага лесу, абгароджанага высокім шчыльным зялёным плотам, а з другога – пагоркам, парослым куртатымі жоўта-зялёнымі дрэвамі, за якімі адзінока паблісквала бяшаная страха нейкага прыватнага дачнага доміка.

Калі вочы стамляліся ад аднаго малюнка, Чалавек пераводзіў позірк на раку, якая ля пагорка крута паварочвае, выгінаецца паўз яго, бяжыць краем лугу. Тады яму здавалася, што гэтая халодная па колеры, звлістая шырокая стужка, па якой вечаровае сонца шчодро рассыпала залацістыя бліскаўкі, рассоўвае сасновы лес і пагорак, нібы вызначае кожнаму з іх сваё месца на зямлі.

І яшчэ думалася: напэўна, людзі не ведаюць, што ўсяму на свеце: кожнаму дрэўцу і пагорку, кожнай лугавіне і кожнай жывой істоце, вядома ж, і чалавеку – яшчэ да нараджэння Усявышнім вызначана сваё месца. (298 слоў)

Уладзімір Саламаха. “Апазнаецца асоба мужчыны...”

10. Напэўна, адна з самых балючых страт для чалавека – страта малой радзімы, кроўнай сувязі з ёю, страта сваіх каранёў, той жывільнай энергіі і чысціні, якімі поўняць нас родная зямля і самыя блізкія людзі. Таму хочацца яшчэ і яшчэ раз азорыцца святлом маленства, пакланіцца чароўнай вёсачцы, мілым, дзівосным краявідам і наталіць душу іх характам.

Залаты куток майго дзяцінства, блакітныя арэлі маіх мар, надзей і памкненняў – невялічкая вёска Заброддзе, што на Быхаўшчыне. Тыя мясціны, дзе ўсё напэўняла душу разнастайнымі фарбамі і адценнямі, гукамі і павеамі, ахінала мудрасцю і красой, трывогамі і перажываннямі. Тыя сцяжынкі і дарожкі, якія тысячы разоў вымерваў басанож, па якіх пайшоў затым у няпростае, але вельмі цікае самастойнае жыццё. Тыя звычайныя, цягавітыя, цярплівыя і добрыя людзі-аднавяскоўцы, і найперш – мае бацькі, ад якіх я ўзяў з сабой у дарогу шчырасць, апантанасць, сілу волі, прагу ведаў, трываласць духу, веру ў дабро і справядлівасць, настойлівасць у працы, павагу да руплівых людзей, любоў да Бацькаўшчыны...

Маё дарагое Заброддзе налічвала тады 33 двары, хаты і пабудовы патаналі ў густой зеляніне садоў і алей. Збоку ад бойкай дарогі на Быхаў вёска нагадвала дзівосны аазіс на ўзгорку, заварожваючы кожнага, хто трапляў у яе, сапраўдным зялёным раем. Вясной у палісадах тут разлівалася чаромха, струменіўся шматколернымі фантанамі бэз, а сады, здавалася, аж да самага неба дыхалі густым духмяністым водарам, здзіўлялі наваколле ўрачыстай белізной. Улетку пад вокнамі стракатліва і ўзнёсла палымнелі кветкі: вяргіні, півоні, рамонкі, наготкі... Звінела, нібы цурчэла, саладжавае паветра, гулі пчолы, нацягваючы тысячы зумкіх струн ад вулляў да мядовых ліп і назад. А вакол вёскі каласілася жыта, сінеў і гайдаўся, нібы марскія хвалі, лён, лапушылася бульба, цвіла грэчка... А далей – клікалі сваімі непаўторнымі кілімамі шаўкавістыя лугі і вабіла гаючай вадой рэчка Грэза... І ў гэтым багатым разліве акварэляў і музыкі свет часта ўяўляўся мне бясконцай, дзівоснай казкай, хваляваў, радаваў, абуджаў уражлівую дзіцячую душу, назаўсёды высываючы ў ёй спагаду і замілаванасць.

Міхась Пазнякоў. “І роднай вёсцы пакланюся”.

12. Вячэрні змрок хутка наступаў на Заблудную лукавіну. Некалькі хвілін таму на вершаліны векавых дубоў яшчэ іскрыліся жаўтаватым жнівеньскім лісцем у сонечных промнях, і вось цені-шчупальцы ад галінак цягнуцца да зямлі. Кусты, што запаланілі гэты ўскраек зямлі, пачалі проста на вачах распаўзацца, расплывацца, ператвараючыся ў зменлівыя хісткія прывіды. З бакоў Заблудную лукавіну ўзяла ў клешчы рака Мнюта. Яе чыстая празрыстая вада адгарадзіла невялікі лапкі зямлі як не ад усяго свету, пакінуўшы толькі вузкі праход у адным месцы.

Пасярод векавых дубоў ураслі ў зямлю два вялікія камяні-валуны. Адзін, што крыху меншы, быў над самым берагам ракі і, падточаны знізу паводкамі, кожную вясну мог зваліцца ў раку. Другі, большы, падобны на калматага агромністага мядзведзя, які толькі ўзняў морду, каб агледзець наваколле пасля зімовай спячкі, ды, бы зачараваны, так і застыў на стагоддзі. Камень-мядзведзь зялёны, з нейкім бурштынавым адлівам. Праўда, адзін бок чорны, але не ад прыроды, а ад дыму вогнішчаў, што кожны вечар палілі тут сябры – Віцька, Цімка і Пятрусь. Заблудная лукавіна, гэтыя валуны, векавыя дубы, рака – усё было іх месцам, іх маленькім патаемным куточкам, дзе можна рабіць, усё, што хочацца... Сюды ніколі не хадзілі дарослыя, лічылі Заблудную лукавіну месцам нядобрым, нават небяспечным.

З надыходам вечара, як толькі зыкала над Замкавай гарой сонца, Заблудная лукавіна ажывала. З боку невялікага балота, куды сябры ніколі блізка не падыходзілі, калі-нікалі даросліся глухія гукі, бы **хтосьці** цяжка ўздыхаў і клікаў на дапамогу. У гэтыя моманты сябры бліжэй падсоўваліся да цяпельца, гаварылі толькі шэптам. Часам здавалася, што разам са стогнам сіліўся ўзняцца на лапы і камень-мядзведзь, але нешта вельмі моцна трымала яго, не адпускала. Сябры ведалі, што гэта стогне багна. Раней сябры ніколі не заставаліся да ночы на лукавіне, баяліся. Але ж паляцелі ў космас Гагарын, Цітоў, а яны баяцца ноччу быць у Заблудцы... Пад вялікім сакрэтам вырашылі рыхтавацца таксама да палётаў у космас і перш-наперш набрацца смеласці, пазбавіцца ад розных страхав. Вырашана – зроблена. (304 словы)

Віктар Праўдзін. “Хто наступны?”

14. Паводле Георга Зімеля, нямецкага філосафа, у свеце зрокавых вобразаў не існуе нічога, што падобна да твару чалавека. Вочы і пагляд маюць вялікае значэнне, асабліва ў жывапісе. Вочы перадаюць адухоўленасць асобы. Гэта сапраўды “вокны душы”. Праз вочы перадаецца псіхалагічны стан чалавека, у іх адбіваецца кожная падзея, перажыванні, унутраны стан чалавека. Імпульс вачэй, пагляду даносіць да нас магутную сілу духу.

Вочы бываюць розныя. Далікатная, вытанчаная прыгажосць міндалепадобных вачэй патрабуе ў малюнку дакладнасці ліній, плаўнасці і мяккасці формы. Інакш трэба маляваць выпуклыя вочы, зусім па-іншаму – вочы, якія глыбока пасаджаны ці “праваліліся”, а яшчэ ж ёсць круглыя вочы... І нават квадратныя! Вядома, апошнія – умоўнасць, ужытая мастаком, каб у грубай форме перадаць пэўныя характарыстыкі асобы. Вочы ў

праменьчыках маршчынак або ў атачэнні глыбокіх маршчын-разорак, або з мяшкамі, прыпухлымі павекамі. Вочы з вузкім разрэзам, як бы прыплюснутыя на твары, і г.д. Кожны народ мае свае этнічныя адметнасці тыпу вачэй – разрэз, форма, колер, прапарцыянальныя суадносіны з астатнімі часткамі твару.

Вочы мастаку пазнаваць усё сваё жыццё. Вочы чалавека, засяроджанага ў сабе, вочы пустыя, напружаныя. Вочы шчаслівыя, пахмурныя, трагічныя, насмешлівыя, жорсткія, какетлівыя. Вочы закаханыя, гнеўныя, заклапочаныя, хітрыя, разумныя або бязглуздыя, лагодныя або калючыя, спагадныя або асуджальныя. Вочы жывыя або мёртвыя... Пералік характарыстык вачэй, пагляду – бясконцы.

Асобнай увагі патрабуюць вочы дзіцяці, у іх форме, тым, як пасаджаны на твары, іншых адметнасцях закладзены ўжо ад прыроды важныя індывідуальныя характарыстыкі будучай асобы.

Вочы жанчын – асаблівыя, непаўторна прыгожыя і какетлівыя. Зачароўваюць сілай імпульсу жаночасці, самой сутнасці жанчыны. Ва ўсіх праявах раскрываюць глыбокі прыродны дар, загадкавасць і невыказнасць пачуццяў. Унікальная па сваёй сіле жаночасці, ідэалізацыі “Джаконда” Леанарда да Вінчы, створаная прыкладна ў 1510-1515 гадах. Вочы “Джаконды” – насмешлівыя і высакамерныя, у іх прыцягальная сіла і разбуральная недаступнасць. (297 слоў)

Віктар Альшэўскі. “Пачуццё раўнавагі, альбо час узыходзячага сонца”.

16. Спеўныя смалістыя бары з зязюльчыным кукаваннем і дзятлавай марзянкай; заваложаныя смугой цяністыя гаі з чырвоным россыпам суніц на пагорках і ружовымі ланікамі чабору ўздоўж дарог; невялічкая віхлястая рачулка Пціч, што цяка струменіцца ў прыбярэжных вольхах і вербалозах. Прыгожыя і маляўнічыя мясціны, дзе ў вёсцы Закружка, паблізу ад Мінска, нарадзіўся і выраз Уладзімір Карызна.

Там, у дзіцістве, ён, вядома, не мог угадаць свой жыццёвы лёс – проста блукаў у гаях і дубровах, купаўся ў лугавых травах і красках, пакуль уражлівая, чулая душа не адгукнулася на гэты вечны покліч прыроды. Нарадзіліся вершы, ухвальна ацэненыя знаўцамі паэзіі яшчэ тады, напрыканцы пяцідзясятых гадоў. У маладога паэта выразна акрэслілася свая, уласная тэма: характэрна роднай зямлі, яе боль і пакуты, жаданне дарыць радасць і дабрыню. Пра непарыўную сувязь з Бацькаўшчынай сведчаць нават самі назвы яго паэтычных кніг – “Край мой сінявокі”, “Жураўліны досвітак”, “Святло ліўня”, “Цеплыня”, “Цішыня баразны”.

Былі ўжо надрукаваны першыя вершы, і сябры віншавалі маладога аўтара з відавочным поспехам, калі нечакана паэт заўважыў дзіўную рэч: усё уладней яго існасць забіраюць у незваротны палон музыка, беларускія народныя песні. Варта аднойчы было ўбачыць майскі надвячорак з квітнеючымі садамі і глыбокім чыстым небам над галавой, як душа, раптам набыўшы крылы, перапоўнілася чароўнымі гукамі вясны. Магчыма, прычынай таму сталі даўнія матчыны калыханкі, напевы бацькавай

балалайкі, вясёлыя і журлівыя песні аднавяскоўцаў. Але, вярнуўшыся ў свой студэнцкі інтэрнат, малады паэт сеў за стол, і здарыўся цуд: усе гэтыя таямнічыя “до-рэ-мі-фа-соліны”, таленавіта рассыпаныя па нотным аркушы, утварылі глыбока лірычную, распеўную мелодыю. Вы, напэўна, здагадаліся, што гаворка ідзе пра вядомую песню Уладзіміра Карызны “Беларусь мая сінявокая”. Так, гэта яна – прыгожая, дужа гарманічная, любімая ў народзе, ды, апроч таго, прыдатная і для хору, і для асобнага спевака – якасць увогуле характэрная для кожнай цудоўнай песні. “Беларусь мая сінявокая” надзвычай чароўна гучыць у выкананні жаночага хору – сапраўды заслухаешся. (292 словы)

Віктар Гардзеі. “Цёплая, нібы вясны світанне...”

18. Лямпачка цьмяна гарэла недзе ўгары, на чацвёртым ці пятым паверсе, і таму на лесвіцы стаяў прыцемак. Марына павольна пераступала з прыступкі на прыступку, падымаючыся ўсё вышэй і зышэй, і, калі б хто паглядзеў на яе ў гэтую хвіліну, напэўна сказаў бы, што дзяўчына да нечага прыслухоўваецца. Але ў калідоры панавала ціша, сюды ў позні час не далятаў ніводзін гук ні з вуліцы, ні з кватэр ралікага шматпавярховага дома, толькі высокія абцасы Марыніных чаравікоў ступалі па бетоне лесвіцы.

Дзяўчына ўзышла на першую пляцоўку і, глыбока ўздыхнуўшы, прыпынілася, высокая зграбная постаць яе нібы замерла. І зноў можна было падумаць, што дзяўчына імкнецца кітосьці пачуць у гэтай густой цішы, імкнецца – і не можа, бо адзінае, што чуваць зараз, -- гэта стук уласнага сэрца.

Вядома, шмат па якіх прычынах можа стукаць дзясвоцае сэрца, асабліва калі ёй толькі дваццаць год. Хоць бы і па той, што ўвесь вечар давялося танцаваць з маладым сімпатычным хлопцам, у якога такое харошае, гучнае імя – Антон.

“Хто ж ён такі, гэты Антон?” – думала Марына, узіраючыся ў акно, якое цяпер было чорнае-чорнае. Там, у акне, нібы ў люстэрку, відзён быў яе твар. Марына бачыла свой высокі адкрыты лоб, крыху задзірысты нос, дзве ямачкі на шчоках, але ўяўленне малявала іншы твар – ягоны, Антонаў. І ёй пачынала здавацца, што з аконнай шыбы на яе пазіраюць і нават трошачкі ўсміхаюцца цёмныя Антонавы вочы, тыя самыя, што ўвесь вечар сачылі за ёю з-пад броваў, якія амаль сышліся ля пераносся.

Малады чалавек вылучаўся сярод усіх, хто быў у гэты вечар на танцах: на ім быў добра пашыты светла-карычневы гарнітур, у той час як большасць з тых, каго ведала яна, насілі чорныя кіцелі або гімнасцёркі – звычайную форму чыгуначнікаў. Танцаваў малады чалавек вельмі хараша, Марыне было прыемна з ім, і таму, калі ён запрасіў яе на новы танец, яна без вагання дала згоду. (294 словы)

Яўген Васілёнак. “Гаспадыня”.

20. На календары яшчэ амаль тыдзень да восені, але сонца, заходзячы ў чырвані, вяртаецца на зямлю белым, белымі іскрамі прыпадаюць ужо ў

нізінах да траў прымаразкі. Падобна да таго, што само сонца б'еца спякотнымі промнямі аб скамянелую зямлю, высыкае гэтыя іскры, белы халодны жар. Па-іншаму ніяк і не растлумачыць таго, што адбываецца: удзень паліць – спасу няма, а ўначы выстуджае. І месяц над вёскай увесь час у венчыку, у касыначцы – на добрае надвор'е, на спёку і холад.

Раней за адведзены ім час, ці то на бясхлебіцу, ці то прадчуваючы халады, збіраюцца ў цёплыя краіны буслы, як не сотні збілася іх на сенажаці, каб пагаманіць апошні раз на роднай зямлі. Што ні кажы, калгасны сход, гэткае наўгародскае веча, нібыта з вякоў векавечных паўсталі з зямлі дзяды і прадзеда – сівыя, босыя. Няспешна, спаважна ўглядаюцца ў высокае чыстае неба, махаючы яму крыламі: пачакай, маўляў, неба, паспееца, пакуль што абмяркуем зямное.

Толькі на самоце, калі на душы бусла спакойна і ціха, калі, распластаўшы ружовыя на сонцы крылы, выбліскаючы кожным пяром, падрульвае ён задубелымі доўгімі нагамі да сваёй буслянкі, вітальнай песняй адзначае сваё вяртанне з далёкіх краін. Калі на дасвечці зыйдзе ён на родныя гоні – палі, дубровы, сенажаці – і кіне яго ў жар і холад ад няўпіннасці і бясконцасці жыцця і зямлі, тады, не памятаючы сабе, адкінуўшы сціпласць і сарамяжлівасць, безгалосы, зацягне ён свю, хоць і не зусім удалую, але радасную, шчырую песню нараджэння новага дня. А дзень бусла, як і сялянскі, спрэс у працы. Нібыта каморнік, мерае ён балота, падоўгу ўглядаецца сумным вокам у нікуды ці то імкнецца зазірнуць, што там, за даляглядам, ці то засяродзіць свой позірк у сабе, слухае шапаценне мяцёлчатых і вастралістых траў, як здатны слухаць гэтыя травы сівы дзед-паляшук. (277 слоў)

Віктар Казько. “Неруш”.

22. Па сабе ведаю, што нейкія цэлыя падзеі, карціны-вобразы выклікаюцца, скажам, паведам у паветры свежавымытай бялізны, развешанай марозным сонечным днём на вярхоўках сушыцца. Якія асацыяцыі будзіць адзін гэты пах? У мяне чамусьці – вострую свежасць агурочнага цвету і завязь першых агуркоў на градах, пазней далучалася адчуванне свежасці толькі што разрэзанага свежага кавуна.

А тонкі, невыказна ўражлівы цнатлівасцю сваёй расіста-жамчужнай чысціні пах ландыша! Цяпер, на старасці год, пачуць яго – гэта падзея, роўная для мяне далучэнню да вялікага душэўнага прасвятлення, як пачуць, скажам, раптоўны сярэбраны россып салаўінага рэха.

Пах і слых будзяць, жывяць і замацоўваюць у памяці падзеі і вобразы, якія па сваёй духоўнай сутнасці вельмі нечым дарагія для кожнага з нас. Многія дзясяткі год не магу забыць і ніколі не забудуся, як пасля вайны, прыехаўшы ў свае Еўлічы, адвячоркам на захадзе сонца я ішоў наведць магілу бацькі. Свой настрой і думкі ў тую хвіліну я запамніў, мабыць, таму, што ўрэзаўся мне ў памяць пах цёплай раллі. Цішыня і некалькі нястройных жаночых галасоў, якія няўпэўнена спрабавалі падняць над полем песню, не столькі зракавыя і слыхавыя прыкметы роднага мне краявіду, але, відаць,

эмацыянальныя асацыяцыі. Яны замацавалі ў памяці і мой настрой, і развагі, што былі асабліва дарагімі і важнымі для мяне ў тых хвіліны. Пра што я думаў, да якіх пачуццяў далучаўся душою – пра гэты пазней былі напісаны вершы “Край гасцінца” і “Ядлоўцавы куст”.

Першыя замаразкі мне заўсёды пахнуць чыстай, свежавымытай палатнянай тканінай – настольнікамі, ручнікамі, прасцінамі.

Памятаю, як зласловілі калісьці крытыкі і парадысты над Кузьмой Чорным, праз усю творчасць якога праходзіць вострае адчуванне паху зямлі, асабліва ў ранніх яго апавяданнях і раманах. Колькі там пахаў – усюды і скрозь! Для даследчыка, глыбокага псіхолога гэты наш пісьменнік у многіх сваіх гранях – скарб у аспекце спазнання псіхалогіі творчасці і сігнальнай сістэмы мыслення і памяці. (286 слоў)

Васіль Вітка. “Вузельчык на памяць”.

24. Добрае пачуццё поўніла Аленку, калі яна развітаўшыся з маці, пайшла з цэха. І было шкада, што трэба ісці, і яна сказала сабе, што прыйдзе сюды зноў, што, мажліва, увогуле будзе калі-небудзь тут працаваць.

Аленка выйшла на ганак і з вышыні што ўбачыла горад, заліты вечаровымі агнямі, чорна-бліскучыя шаты тапсяў усцяж тратуараў і за імі незвычайна лёгкую, бы не важкую зусім, а курную арку моста. Над галавой белым глобусам вісеў плафон, і ў святле што Аленка нечакана заўважыла, што рукавы кофты зырка і пералівіста зіхацяць ад мноства танючкіх маленькіх зорчак, падобных на сняжынку. Аленка паспрабавала ўзяць адну з іх, дакранулася, але пальцы нават не адчулі дотыку шкла.

Аленка ішла па вуліцы, і на вуліцы таксама гарэлі электрычныя ліхтары, і ад іх святла, толькі цяпер больш цьмяна, зіхацелі шкляныя ніці-павуцінкі на рукавах кофты. І хоць ніхто не звяртаў на Аленку ўвагі, ёй, аднак, здавалася, быццам усе ведаюць, што яна працавала сёння на заводзе, бо бачаць зіхатлівае павуцінне на яе адзенні.

На мосце Аленка прыпынілася, зірнула на ваду, у якой адбіваліся ярка асветленыя заводскія карпусы, падобныя на дзівосны карабель, і адчувала сябе часцінкаю таго вялікага і цікавага жыцця, што ішло за асветленымі вокнамі завода.

Аленка раптам адчула: яна пачынае разумець маці так, як не разумела ніколі дагэтуль. Быццам з вышыні, але дужа ясна і выразна ўбачыла розныя дробязныя нязгоды, што часам былі ў яе з маці, адчула нікчэмнасць тых сваіх патрабаванняў, адчула сваю вінаватасць. І тут жа ўявіла сабе школу, будучы вечар, на якім давядзецца выступаць, і падумала пра тое, што ёй цяпер ёсць пра што расказаць, што яна будзе расказаць доўга і гэтае яе апавяданне будзе самае цікавае, бо наўрад ці ёсць дзе праца цікавейшая, чым тая, якую робіць яе маці. (278 слоў)

Алесь Савіцкі. “Шкляная нітка”.

26. Груша-дзічка – мой пропуск у дзяцінства. Як забаронны знак, як перасцярога, як стоп-сігнал спачатку выплывае гэты малюнак, і толькі потым

расчыняецца брама ў далейшыя ўспаміны, найперш усё-такі звязаныя з гэтым дрэвам пасярод поля.

Як бы ні мільгацелі за акном краявіды, перад маімі вачыма быў адзін, той: зялёная груша-дзічка пасярод жоўтага поля. Па некалькі метраў вакол дзічкі трактарысты не заворвалі, пакідалі лапкі зямлі, які заўсёды ярка зелянеў густою, упартаю травой. Колькі б мы ні тапталі яе, як бы ні змяналі, яна ўставала, адыходзіла за ноч і да самай зімы заставалася нязменнаю. Здавалася нават, што і пад снегам не адмірала яна зусім, бо з ранняй вясны была тут високаю і зялёнаю, як нідзе.

Дзічка была ў камлі тоўстаю – мы ледзь-ледзь абдымалі яе, узяўшыся за рукі, і ад самай зямлі пачыналася ў ёй і цягнулася метраў на два дупло. Некалі нехта расклаў пад ігрушаю вогнішча і пакінуў яго – мо хто з трактарыстаў, якім абрыдла абворваць дрэва, а мо хтосьці проста забыўся патушыць агонь. Але груша не здалася, здужала і жыла з дуплом. Вось у гэтае дупло і любілі мы хавацца, калі гулялі ў хованкі. Усе пра яго ведалі і, нягледзячы на тое, што шукаць ішлі найперш сюды, кожны раз некалькі хлопцаў кідалася да дупла. Унутры дупло было чорным, аднак сажа ўжо не бралася, бо вышмальцавалася-выслізгалася да бляску. Дупло было скразное, навывіт, а значыць, мела два ўваходы-выходы, і ў таго, хто хаваўся ў ім, заўсёды быў шанц выскачыць непазналым і перагнаць таго, хто шукае.

Праязджаючы паўз сваю вёску, якя хавалася за лесапаласою, я хацеў угледзець з акна вагона дзічку, узіраўся пільна, аднак не ўбачыў з-за дрэваў нават ніводнае хаты. Захваляваўся, але адразу ж супакоіў сябе: сцяжына ў бок вёскі пратаптана. Значыць, вёска жыве, а раз жыве вёска, то павінна жыць і дзічка. (287 слоў)

Барыс Пятровіч. “Успамін. Дзічка”.

28. Навадзвінск, узгор’е, латарэйны, жэтон, чарапіца, сямейны, трыдзяты, бяссэнсца, ясянёвы, маламетражны, Паўднёва-Афрыканскі рэгіён, маральна ўстойлівы чалавек, Ханты-Мансійск, прэс-рэклама, свежаскошаны, ва ўніверсітэце, аўкцыяніст, князь усемагутны, бацька-ўзбек, радыус, Алеуцкія астравы, мележаўскі стыль, Купалаўскія чытанні, 8 Сакавіка, Сімяон Полацкі, Афанасьеў, Лавуазье, альянс, п’еса, агенчык, ваенна-марскі, ваеннаабарончы, астрашыцкагарадоцкі, чалавека-год, обер-кандуктар, Ушаччына, птушыны, вінны, задуменны, зубрыны, наўскід, увечары, як след, дзе-нідзе, па-воўчы, няпраўда, ні з кім, нікольні не горшы, не горшы за брата, аніхто.

30. Глытаць, усходазнавец, Новарасійск, марозны, эдэльвейс, алегорыя, Складоўская-Кюры, няўцешна, егіпецкі, дзясяцкі, фітабіялогія, Цянь-Шань, паўночнаасецінскі, белапольскі, бела-ружовы, рабаўладальнік, дачка-ўцеца, на Ушачы, 9 Мая, купалаўскія радкі, Баркалабаўскі летапіс, калье, пісьменнік, дзве, рэльеф, каменьчык, вэб-старонка, літаратуразнаўчы, ледзь улоўны, глыбакадумны, глыбока ўскапаны, Полаччына, драўляны,

палымяны, каменны, цемянны, без разбору, надвое, на памяць, як-ніяк, у
пару, невысокі, ні ў кога, непрыяцель, далёка не поўны, не раней чым заўтра.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ